

TC.  
ANKARA ÜNİVERSİTESİ  
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ  
KAMU YÖNETİMİ VE SİYASET BİLİMİ ANABİLİM DALI

**AVRUPA POLİS MODELLERİ  
VE  
TÜRK POLİS SİSTEMİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ALİ YILMAZ

ANKARA-2004

TC.  
ANKARA ÜNİVERSİTESİ  
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ  
KAMU YÖNETİMİ VE SİYASET BİLİMİ ANABİLİM DALI

**AVRUPA POLİS MODELLERİ  
VE  
TÜRK POLİS SİSTEMİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ALİ YILMAZ

TEZ DANIŞMANI  
PRF.DR. BİRGÜL AYMAN GÜLER

ANKARA-2004

## **ABSTRACT**

### **EUROPEAN POLICING MODELS AND THE TURKISH POLICE SYSTEM**

by  
Ali YILMAZ

This dissertation considers the Turkish police system in comparison to policing models of western liberal democracies. At a time when fundamental changes are taking place in terms of consolidation of liberal democracy in the country and Turkey's efforts have accelerated to become the first Muslim member-state of the EU, the idea of transforming the country's traditional police system into a more democratic model is of great importance.

For this purpose, this study first aims to critically outline policing models or policing styles that are implemented in western developed countries. In doing this, priority is given to the "Anglo-Saxon" and "European" models of policing. Although many policing styles, which are perceived as relevant to Turkey, are briefly discussed. In this study, the three criteria of "structure", "function" and "accountability" of the police are considered as having a great deal of explanatory power to understand the nature of a modern police system.

Then, as the major concern of the study, the Turkish police system is examined within the context of policing models with an emphasis on the effects of the country's peculiar historical and socio-political conditions. Although the police system seems to be authoritarian in many respects, it is demonstrated that the policing philosophy shares many characteristics of the European systems, especially the French model. Finally, some considerations are provided for a more democratic police system for Turkey.

# TEZ ÖZETİ

## AVRUPA POLİS MODELLERİ VE TÜRK POLİS SİSTEMİ

Bu tez, Türk polis sistemini liberal Batı ülkelerinde görülen polis modelleri yada polislik uygulamalarıyla karşılaştırmalı bir şekilde ele almaktadır. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girme çabalarının arttığı ve özellikle bu kapsamda olmak üzere, ülkede liberal demokrasinin yerleşmesi yönünde köklü reformlara girişildiği bu dönemde, geleneksel olarak geçerli olan polis sisteminin de bunlarla uyumlu olacak şekilde reforma tabi tutulması, atılacak demokratikleşme adımlarının başarıya ulaşması bakımından hayati öneme sahiptir.

Bu amaçla, bu çalışmada ilk önce gelişmiş Batı ülkelerinde görülen polis modelleri eleştirel bir yaklaşımla ortaya konulmuştur. Bunu yaparken de, ülkemiz bakımından taşıdıkları önem nedeniyle, özellikle de "Anglo-Sakson" ve "Kıta Avrupası" polis modellerine ayrı bir önem verilmiştir. Bunların yanısıra Türkiye'deki uygulamalarla ilgili olduğu düşünülen pek çok polislik yaklaşımı da tartışılmış, ancak her hangi bir polis sisteminin değerlendirilmesinde "örgütsel yapı", "işlevler" ve "polis sorumluluğu" kriterlerinin açıklama gücünün yüksek olduğu iddia edilmiş ve dolayısıyla da çalışmanın genelinde bu kriterlere göre yapılan analizlere ağırlık verilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise, içinde faaliyet gösterdiği ülkemizin kendine özgü tarihsel ve sosyo-politik koşulların yarattığı etkinin vurgulanması suretiyle Türk polis sistemi Avrupa ülkelerinde görülen belli başlı polis sistemleri çerçevesinde ele alınmıştır. Her ne kadar Türk polisi pek çok açıdan geleneksel otoriteryan bir polis sistemi olarak görülse de, aslında polis sisteminin felsefesi ve daha taşıdığı pek çok temel özellik bakımından, başta Fransa olmak üzere Avrupa polis modelleriyle aynı özellikleri ve sorunları taşıdığı görülmüştür. Son olarak da, yapılan bu kıyaslamalar ve analizler çerçevesinde Türk polisinin nasıl daha demokratik bir yapıya kavuşturulabileceği konusunda bazı değerlendirmeler yapılmıştır.

**T.C.**  
**ANKARA ÜNİVERSİTESİ**  
**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**  
**KAMU YÖNETİMİ VE SİYASET BİLİMİ ANABİLİM DALI**

**AVRUPA POLİS MODELLERİ**  
**VE**  
**TÜRK POLİS SİSTEMİ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**TEZ DANIŞMANI:**

**TEZ JÜRİ ÜYELERİ**

**ADI VE SOYADI**

**İMZASI**

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

**Tez Sınav Tarihi:.....**



## GİRİŞ

Bir ülkenin polis sisteminin karakteri o ülkenin vatandaşlarının özgürlük düzeyini belirleyen bir unsurdur. Bir başka deyişle, bir ülkedeki demokrasi düzeyi büyük oranda polis faaliyetlerine bağlıdır; çünkü devletlerin kamu düzenini sağlamada ve bazen anti-demokratik hedeflerini gerçekleştirmede temel araçları polis örgütüdür. Bayley'in deyişle; "Polisi baskıcı olan devlet otoriterdir, polisi sınırlandırılmış devletse demokratik olarak kabul edilir." (1983: s. 190).

Liberal demokrasiler iki temel üzerine bina edilmiştir. Bunlardan birincisi, temel sosyal meselelerin halkın çoğunluğunun iradesini ortaya koyan uygun mekanizmalar tarafından çözülmesini gerektiren demokrasi prensibidir. Diğer ise, bu demokratik süreç sonucunda ulaşılan kararların bireysel özgürlüklerle uyumlu olacağını varsayan liberalizm prensibidir. Yani, bu ilke, çok ciddi ve istisnai durumlar dışında, çoğunluğun insan haklarını zedeleyen kararlar almayacağını kabul eder (Levine: 1981, s. 32).

Liberal demokrasinin bu iki kurucu ilkesi arasında potansiyel bir gerginlik vardır. Aslında "Liberalizm prensibi", "demokrasi prensibinin" alanı üzerinde önemli bir sınırlama olarak ortaya çıkar. Ancak, bu gerginlik sadece görüntüde vardır; çünkü her iki ilke de temel liberal demokrasi standardını – yani tüm vatandaşların eşit olduğu savını- güçlendirici yönde çalışır. Bu

durum aynı zamanda “liberalizm prensibi” için de geçerlidir. Şöyle ki; azınlık gruplar, çoğunluğun fikrine aykırı olsa bile, kendi menfaatlerini ve en temel haklarını koruyabilmelidirler (Shaw: 1997, s. 39).

Liberal demokrasilerde siyasal muhalefeti bastırmak için pek çok tedbirin de alındığı görülür. Bunların çoğu, meşru şiddet kullanmanın yegane araçları olan polis ve ordu tarafından devreye sokulur. Gerçekten de liberal demokrasilerde muhalefeti bastırmada baskıcı yöntemlere başvurulması sıradan bir olay haline gelmiştir. Ancak, demokratik bir ülkede bu tür uygulamalar meşru sınırlar içerisinde kalmak zorundadır. Çünkü, genel olarak despotizm özel olarak da polis tarafından alınan baskıcı tedbirler, özgür ve çoğulcu toplum yapısını öngören liberalizm ilkelerinin altını oyar. Böylece de özgürlükler için savaştığını iddia eden radikal ve illegal örgütlerin toplumsal desteklerinin artmasına neden olur.

Günümüzde vatandaşlarına güvenlik sağlamak için her modern devlet bir polis örgütüne sahip olmak zorunda olsa da, liberal demokrasilerde polisin yetkileri yasalar tarafından ortaya konulan kesin sınırlamalara tabidir. Polisin bir baskı aracı olarak alındığı otoriteryan ülkelerin tersine, liberal toplumlarda hakim olan liberal değerler, halkın onayıyla çalışan bir polislik sistemi öngörür. dahası, yargının kesin bir bağımsız statüden yararlandığı liberal demokratik ülkelerde, polisin faaliyetleri yargısal süreçlerle uyumlu olmak zorundadır (Brewer ve diğerleri, 1996, s. 221).



Israrla Avrupa Birliği'ne katılmak isteyen bir ülke olarak Türkiye, polis sistemini daha demokratik bir yapıya kavuşturmak zorundadır. Avrupa Birliği'ne tam üyelik çabalarının arttığı ve ülkenin demokratik düzenine karşı terörist tehdidin azaldığı böyle bir dönemde, polis sisteminin demokratiklik düzeyinin tatmin edici bir düzeye çıkarılması düşüncesine öncelik verilmelidir.

Bunu yaparken de Türkiye, Batılı demokratik ülkelerce öğrenilen dersleri akılda tutmalıdır. Bu tür karşılaştırmalı çalışmalar, bu amaca yönelik olarak yapılacak reformlar konusunda daha geniş bir bakış açısı ortaya koyacaktır. Bayley'in de belirttiği gibi (1999, s. 6), karşılaştırmalı çalışmalar olmaksızın yapılan çalışmalarda herhangi bir sorunun bir tür zm şekli kolaylıkla en iyi metod olarak lanse edilebilir. Bir başka deyişle, başka ülkelerin deneyimlerinden yararlanılmazsa ülkedeki polis faaliyetlerinin çoğu sorgulanmalmaksızın kabul edilir. "Polisin performansını arttırmak ve reform gerektiren alanları ortaya koyabilmek için polisliğin (policing) dünya ölçeğinde ele alınması zorunludur " (Bayley: 199, s. 11).

Mawby (1990, s. 6), üç tür karşılaştırmalı analizden bahseder: İki veya daha fazla sayıda ülke karşılaştırılabilir; tek ülkenin polis sistemi üzerinde yoğunlaşılabilir veya polisin sorumluluğu ya da işlevleri gibi belirli konular baz alınarak karşılaştırmalar yapılabilir. Bu çalışmanın ise temel amacı, ayrıca çeşitli polis modellerine deyinilmiş olsa da, Türk Polis sistemini ana hatlarıyla ortaya koyabilmektedir. Bundan dolayı, bu çalışma içerisinde yapılan karşılaştırmalar, Türkiye'nin dünya ölçeğindeki yeri dikkate alındığında

mantıklı görülenlerle sınırlı tutulacaktır. Bunun için Türk Polis sistemi, endüstrileşmiş Batılı ülkelerde görülen polis modelleri bağlamında ele alınacaktır.

Bununla birlikte, bu tür çalışmaların beraberinde getirdiği bir dizi temel güçlük vardır. Böyle bir karşılaştırmalı çalışmaya girişmenin metodolojik ve pratik bir takım güçlükleri mevcuttur. Ancak, potansiyel güçlüklerin ortaya konulması, araştırmacının sorunlarının etkisini en azından azaltmasını sağlar. Çalışmaya başlarken kafadaki amaç Türk polis sistemini ana özellikleri itibariyle mevcut polis modellerinin birine uyarlamak ve bu modele ne derece uyup uymadığını tartışmaktır. Ancak çalışma ilerledikçe bu yaklaşımın terkedilmesi zorunluluğu ortaya çıktı. Her şeyden önce, böyle bir sınıflandırma için uygun bir polis modellemesinin mevcut olmadığı ya da mevcut modellerin kesin sınırlarının olmadığı anlaşıldı. Gerçekten de, başlıcaları Bayley: 1982, Mowby: 1990, Brower: 1988 olmak üzere, çok sayıda polis tipolojisi vardır. Bunun temel nedeni ise her yazarın, geleneksel yapı, toplumların sosyo-ekonomik özellikleri ve işlevleri gibi kendilerinin ilgi duyduğu alanlara göre sınıflandırma geliştirmiş olmasıdır.

Bundan dolayı bu çalışmada Türk polis sistemi, en yaygın sınıflandırma olan “Anglo-sakson”, “Avrupa” ve “koloni” polis modellerinin yanısıra, polisin “sorumluluğu”, “yapısı” ve “işlevleri” kriterlerine göre incelenecektir. Bunlardan, demokratik bir polis sisteminin temel özelliği, olmasından dolayı, Türk polisinin “sorumluluğuna” ayrı bir önem verilecektir.

Belirtilmesi gereken diğer bir problem alanı çalışmada kullanılan verilerle ilgilidir. Bu alışma, zorunlu olarak, Türkçe ve İngilizce dillerinde yayımlanmış ikincil verilere dayanmaktadır. Ancak, bu tür bilgilere farklı farklı ülkelerde farklı farklı yöntemler kullanılarak ulaşılmıştır ve bu yöntemlerin doğruluklarının test edilmesi de son derece güçtür. Dahası, polislik konusunda eleştirel çalışmaların tatmin edici düzeyde olmadığı Türkiye bakımından ikincil verilerin miktarı da sınırlı bir düzeyde kalmaktadır.

Bir başka güçlük alanını da tanımlama problemleri oluşturmaktadır. Örneğin, eğer bir polis teşkilatını “paramiliter” olarak adlandırıcaksak ilk önce “paramiliter” kavramını şüpheyeye yer bırakmayacak şekilde tanımlamamız gerekmektedir. Bu bakımdan da polisin üstlendiği rolün ve farklı polis modellerinin ortaya konulup karşılaştırılabileceği bir yapı oluşturmak son derece önemlidir.

Bu tezin temel amaçları, özellikle endüstrileşmiş Batı lkelerinde geliştirilen polis modellerini eleştirel bir bakış açısıyla ortaya koymak ve Türk Polis sistemini, bu modeller çerçevesinde incelemektir. Tüm bu süreçte temel kaygı, özellikle yapısı ve sorumluluğu bakımından çeşitli problemlerle karşı karşıya olan Türk polisinin nasıl daha demokratik bir yapıya kavuşturulacağı olacaktır.

Bu nedenle asıl amaç, Türkiye'nin veya herhangi bir Batılı ülkenin polis teşkilatı hakkında ayrıntılı bilgiler vermek değil, Türk polisinin gelişmiş Batı lkelerinde geçerli olan polis modelleri çerçevesinde tartışılmasıdır. Bu

nedenle, Türk polisi ile klasik polis sistemleri olan İngiliz ve Fransız polisi gibi temel Avrupa sistemleri arasında zaman zaman karşılaştırmalar yapılacaktır.

Baştan ortaya konulmalıdır ki, belirli bir düzeyde özel polislik faaliyetleri mevcut olsa da, bu çalışmada sadece kamusal polislik ele alınacaktır. Ancak, Türkiye'deki özel polislik, Amerika Birleşik Devletleri, Kanada ve İngiltere gibi başlıca Batılı ülkelerdeki düzeyin oldukça altındadır.

Çalışmanın birinci bölümünde polis modellerini tartışmaya geçmeden önce polisin tanımlarına yer verilmiştir. Daha sonra ise polis tipolojileri, coğrafi kategoriler ve belirli polislik konuları ya da polis stratejileri etrafında oluşturulan modeller çerçevesinde ele alınacaktır. Coğrafi kategorilerden de, bunların Türkiye'yle olan ilgisinden dolayı "Avrupa" ve "Anglo-Sakson" polis modellerine ağırlık verilecektir. Ayrıca bu bölümde, "yapı", "işlevler" ve "sorumluluk" ölçütlerinin polis sistemlerinin anlaşılması ve incelenmesi bakımından etkin bir üçlü kriter olduğu ortaya konulmuştur.

İkinci bölümde ise, öncelikle ülkenin sosyo-ekonomik yapısının ve tarihinin Türk polis sistemi üzerindeki belirleyici etkisi açıklanmıştır. Bunun temel nedeni olarak da ülkede polislik faaliyetlerinin geleneksel olarak siyasal süreçlerle iç içe geçtiği ve sonuç olarak da ülkenin siyasal yapısının polis sistemi üzerinde önemli bir rol oynadığı ifade edilmiştir. Daha sonra, bölümün olduğu kadar tezin de önemli bir kısmı olarak, Türk polisi birinci bölümde tartışılan polis modelleri çerçevesinde ele alınmıştır.

Çalışmanın sonuç bölümünde ise temel argümanlara bir kez daha değinilmiş ve Türkiye için daha demokratik bir polis sistemi adına bazı değerlendirmelere yer verilmiştir.

## BÖLÜM I

### **POLİS MODELLERİ**

Bu çalışmanın asıl amacı Türk polisi sistemi ve bu sistemin nasıl demokratikleştirilebileceği olmasına rağmen, mevcut polislik sisteminin demokratik Batı ülkelerinde görülen polis modellerine göre konumlandırılması büyük önem arz etmektedir. Ayrıca, Türkiye’de geçerli olan polis sisteminin analiz edildiği ikinci bölüme geçmeden önce bir takım polis modeli kriteri ortaya konulmalıdır. Bundan dolayı bu bölümde, Batılı ülkelerde görülen önde gelen polis modelleri incelenecek ve bir çok yazarın polis tipolojisine deyinilecektir.

Polis modellerini incelemeye başlamadan önce, daha sonra yapılacak olan karşılaştırmalı analizlerde de baz alınmak üzere öncelikle “polis” kavramının açıklığa kavuşturulması gerekmektedir. Her ne kadar ilk bakışta bu kolay bir iş gibi görünse de polisin tanımı konusunda görüş birliği yoktur. Bu durum özellikle birbirinden çok farklı ülkelerin polis sistemlerini çeşitli açılardan karşılaştırmayı amaçlayan karşılaştırmalı analizler için geçerlidir. Bu nedenle bu bölüme başlarken polisin toplumlarda üstlendiği rol bir çok bakımdan ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Diğer taraftan ülkeler-arası farklılık ve benzerlikleri ön plana çıkarmak suretiyle dünyada mevcut başlıca polis modellerini sınıflandırmaya çalışan az sayıda kaynak vardır. Örneğin, Bayley (1982) ve Mawby (1990) polisi uluslar

arası bir perspektifle ele almışlar ve polis sistemleri konusunda teritoryal (“territorial”) genellemelere ulaşmışlardır. Öte yandan, “polis sorumluluğu” (Loveday: 1999) ve “kamu düzeni polisliği” (Brewer 1988) gibi belirli polislik konuları üzerinde yoğunlaşmak suretiyle uluslar arası karşılaştırmalar yapan yazarlar vardır. Bu çalışmalarda bu tür uluslar arası kıyaslamalara yer veren çalışmalar iki başlık altında incelenecektir: “teritoryal polis modelleri” ve “polis stratejileri ve belirli polislik konuları bakımından polis modelleri”. Bölümün genelinde ise uluslar arası karşılaştırmalarda sıkça kullanılan “yapı”, “işlevler” ve “sorumluluk” kriterleri ön plana çıkarılacaktır; çünkü herhangi bir polis sisteminin anlaşılmasında bu kriterlerin büyük bir potansiyele sahip olduğuna inanılmaktadır.

### **1.1.POLİS NEDİR? POLİSİN TOPLUMSAL ROLÜ NEDİR?**

Bugün polis günlük yaşamın vazgeçilmez bir kurumu olarak görülmekte kurumsal varlığı tartışma konusu bile edilmemektedir. Ancak insanlık tarihinin ilk dönemlerinde bu geçerli değildi. Geçmişin bazı dönemlerinde günümüz polisinin üstlendiği işlevler bireyler tarafından, daha sonraki dönemlerde ise devletlerin orduları tarafından yerine getiriliyordu. Çağdaş dünyada polisin kurumsal varlığı tartışmadan uzak olmasına rağmen, polisin üstlenmesi gereken toplumsal roller söz konusu olduğunda genel geçer doğrulara ulaşmak mümkün olmamaktadır. Bu durum özellikle polisin kamu düzenini nasıl sağlayacağı konusu için geçerlidir; çünkü bu alanda “suçu” tam anlamıyla toplumsal çatışmadan ayırmak imkanı yoktur. Örneğin

kamu düzenini ciddi şekilde bozan ideolojik eylemler söz konusu olduğunda polis hükümetin her emrini yerine mi getirmeli yoksa toplumla ters düşmemek adına, ancak zorunlu olarak, bazı toplumsal katmanların mı yanında yer almalı?

“Polis” ve “polis rolü” terimleri birbiriyle yakından ilişkilidir, ancak bunlar kavramsal olarak birbirinden farklı şeyleri ifade ederler. “Polis” örgütsel bir kurumu, “polis rolü” ise polisin üstlendiği toplumsal fonksiyonları ifade eder. Polisin tam olarak tanımlanamamasının arkasında herkesin polise farklı bir rol atfetmesi yatar. Bayley’e (1985) göre polisin yaptığı işler ülkeler arasında o kadar farklılık arz eder ki bunlara bakarak genel-geçer bir polis tanımı yapmak mümkün değildir. Bu anlamda polis ancak üstlendiği rol, örgütsel yapısı, kültürü ve benzeri özellikleri itibarıyla ifade edilebilir. Ne var ki polisi tam anlamıyla tanımlamak bu özelliklerin hepsini dikkate almayı gerektirir.

Bazı kişiler polisi yönetimin kontrol aracı olarak görürler. Cain’e göre polis üstlendiği temel işlev itibarıyla tanımlanabilir: “Onlar kendilerini besleyen güçlerin tanımladığı kamu düzenini korumakla görevlidirler” (Caini 1979, s. 158). Brewer (et al.) de polisin politik yönüne vurgu yapar:

“ ... tüm devletlerde polisin faaliyeti politik anlamda taraflıdır; bu özellikle polisin rejimi korumak fonksiyonunu yerine getirdiği otoriter rejimlerde böyledir. Ancak, bu durum, polisin istikrarı ve mevcut düzeni kolladığı, yıkımı



ve değişimi engellediği liberal devletlerde de geçerlidir.”  
(Brewer; 1996, s. 234).

Bayley ise özđün eseri “polistik modelleri”nde polisi şu şekilde tanımlamıştır:

“Polisler, şiddet kullanmak suretiyle toplumsal ilişkileri düzenlemek için bir grup tarafından görevlendirilmiş kişilerdir.” (1985, s. 7).

Bayley’e göre bu tanımın üç ana unsuru bulunmaktadır: Fiziksel güç, bu gücün toplum-içi çatışmalarda kullanımı ve ortak görevlendirme.

Bayley şiddetin toplum-içi ihtilaflarda kullanılması unsurunu polisi askeri güçlerden ayırmak için kullanmıştır, ancak günümüzde bazı ülkelerde özellikle kamu düzenini sağlamak için ordu da polis gibi dahili meselelerin çözümünde devreye sokulabilmektedir.

Birbirinden çok farklı polis sistemlerini analiz edebilmek için Bayley (1985), çağdaş polisin kendine göre üç temel özelliğini ön plana çıkarmıştır. O’na göre, modern polis sisteminin üç ana özelliği “kamusallık”, “uzmanlaşma” ve “profesyonelleşmedir”.

“Profesyonellik” kavramı polisin polislik fonksiyonunu yerine getirme hazırlığıdır ki bu, liyakate göre işe alımı, polisin resmi eğitimini, kurumsallaşmış kariyer sistemini, disiplini, tam gün görevli sayılması ilkesini

ifade eder. “Kamusallık” ise polise toplumca verilen polislik otoritesiyle değil daha ziyade polis örgütünün doğasına ilişkindir. Ancak yine de özel polislik faaliyetinin çağdaş ülkelerde giderek yaygınlaştığını kabul eder. “Uzmanlaşma” ölçütü ise polislik faaliyetleri üzerinde yoğunlaşılmasını anlatır. Ancak bu, modern bir polis sisteminin bu her üç özelliği de bünyesinde taşımasını değil, daha ziyade bu üç özelliğin yere ve zamana göre özel bir kombinasyonunun modern polisi karakterize ettiğini ifade eder (Bayley: 1985, s. 13). Bir örnek vermek gerekirse, modern Fransa’nın jandarması olağan kanunu uygulama görevinden başka silahların kontrolünden meteorolojik bilgi toplamaya kadar bir dizi sorumluluğu da yerine getirmiştir (Mawby; 1990, s.46).

Mawby (1990) de modern polisin ortaya çıkışını, Bayley’in kriterleriyle paralel şekilde, “meşruiyet” “yapı” ve “işlevler” çerçevesinde ele alır. Ancak O’nun amacı bu kavramların Bayley’in modelinden farklı yönlerini ortaya koymak değildir. “Meşruiyet” ulusal düzeyde bir yetkiyle donatılmış kamusal bir polis gücünü, “yapı” kriteri ise Bayley’e benzer şekilde polisin “profesyonellik” yönünü ifade eder. “İşlevler” kriteri içinse Mawby şu açıklamayı yapmıştır:

“İşlevler kavramı Bayley’in ‘uzmanlaşma’ boyutunu ima eder. Polislerden beklenen kanun hakimiyetini sağlamaları, suçla ilgili olmayan yönetsel sorumluluklardan

ziyade suç üzerinde, özellikle de bir takım önemli suçlarda uzmanlaşmalarıdır” (s. 20).

Polisi tanımlama konusundaki bu farklı yaklaşımları ortaya koyduktan sonra denebilir ki çağdaş bir polis sistemi üç kritere göre incelenebilir: Polis sisteminin örgütsel yapısı, polisin üstlendiği işlevler ya da fonksiyon, ve polisin nasıl sorumlu tutulduğu. Bu çalışmanın kapsamı bakımından bu üçlü kriter faydalı ve mantıklı görülmektedir.

Polis sisteminin “yapısı” konusunda ana unsur polisin merkeziyetçi ya da ademi merkeziyetçi (“decentralized”) bir şekilde yapılandırılmış olmasıdır. Bu çerçevede ele alınabilecek diğer unsurlar ise polis teşkilatının uzmanlaşma ya da profesyonelleşme düzeyidir.

Günümüzün polisi huzur ve güvenliği sağlamadan suçla mücadeleye hatta bazı ülkelerde pasaport hizmetlerini vermeye kadar pek çok görevi bir arada yerine getirmek durumundadır. Ancak polis sistemleri daha yakından incelenince farklı ülkelerde farklı fonksiyonların ön plana çıktığı görülecektir. Diğerleri üzerinde üstünlük kuran bu fonksiyon ya polisin sosyal kontrol rolü ya da suçla mücadele rolüdür. “Sosyal kontrol rolü” polisin kamu düzenini sağlama görevinde, “suçla mücadele rolü” ise suçları önleme ve suçluları yakalama tarzında kendini hissettirir. Son olarak “sorumluluk” konusunda ise, gelişmiş Batılı ülkelerde polisin ya doğrudan yerel halka ya da devlet yönetimine karşı sorumluluğunun vurgulandığını görüyoruz. Ancak tüm Batılı demokrasilerde polis yaptıklarından dolayı son tahlilde halka, ya da onun

temsilcilerine karşı hesap vermek zorundadır. Sonuçta halka hesap vermeyen bir polis sistemi çağdaş Batı demokrasisiyle bağdaşmaz.

## **1.2. TERİTORYAL POLİS MODELLERİ**

Bu kısımda farklı geleneksel polis sistemleri tartışılacak, özellikle Bayley'in "Anglo-Sakson", "otoriteryan" ve "Oriental (Doğu)" polis tipolojisine ve Mawby'nin "Anglo-Sakson", "Kıta Avrupası" polis modeline ağırlık verilecektir. Çünkü bu yazarlar uluslararası polis modelleri konusunda en yetkin sınıflandırmaları yapmış yazarlardır. Bu çerçevede de özellikle Türkiye'yle olan ilgisinden dolayı Kıta Avrupası ve Anglo-Sakson modellerinin karşılaştırması yapılacaktır. Bu modellemelerdeki temel argüman karakteristik olarak benzer ülkelerin aynı polis geleneğine sahip olduğudur.

### **Kıta Avrupası ve Anglo-Sakson polis modelleri**

Avrupa ülkelerinde var olan polis sistemlerinin çoğu ya Anglo-Sakson ya da Kıta Avrupası polis geleneğinin bir uzantısı olarak görülebilir. Örneğin Amerikan ve Kanada polisi sistemleri Anglo-Sakson modelinden (Mawby:1990, s. 28) geliştirilmiş sistemler iken, Kıta Avrupası ülkelerinin çoğunda ve bu arada Türkiye'de Fransız sisteminin etkisi oldukça belirgindir.

Bayley (1982) bu alanda ilk yetkin çalışma olan karşılaştırmalı polislik tipolojisinde dünya polis sistemlerini "Anglo-Sakson", "otoriteryan" ve "Oriental (Doğu)" polis modelleri olarak sınıflandırmıştır. Anglo-Sakson modelde, örneğin İngiltere, Amerika ve Kanada'da polisin kaygısı polislik

alanındaki kanunların uygulanmasıdır (Bayley: 1982, s. 5). Örneğin otoriteryan sistemlerden farklı olarak bu sistemde polisin neredeyse hiç yönetsel sorumluluğu yoktur. Genellikle itfaiyeciler gibi acil yardım telefonu gelene kadar istasyonlarında beklerler ve görevleri neredeyse acil yardım taleplerine cevap vermekle sınırlıdır. Ancak bu sistemde polisin başka fonksiyon üstlenmediği demek değildir. Gerçekten de büyük bir sosyal hizmet yükü altına girmişlerdir; ancak bu yükün altına devletin mecbur tutmasıyla değil daha ziyade kendi örgütsel inisiyatifleriyle girmişlerdir. Dahası Anglo-Sakson polisinin halkın günlük yaşamıyla bütünleşmesi örgütsel bir amaç değildir. Aksine polisin günlük yaşama müdahalesi hiç tercih edilmez. Halk bireysel özgürlüklerini kıskançlıkla korur ve bunun bir sonucu olarak da genel olarak devlet aygıtının, özel olarak da polisin otoritesi oldukça sınırlandırılmıştır. Bu nedenle Bayley bu polis modelinin liberal demokrasilere en uygun sistem olduğunu savunmuştur.

Ne var ki Bayley'e göre bu polis sistemlerinde daha otoriteryan modele doğru belirgin bir eğilim söz konusudur. Anglo-Sakson polisi giderek artan suç düzeyi karşısında yeterince halkla işbirliği yapamamıştır (Bayley: 1982, s.6).

Bayley'in ikinci polis modeli "otoriteryan polistir" ki bu model bazı doğu ve orta Avrupa ülkelerinde, Ortadoğu'da ve bazı Afrika ülkelerinde görülür. Bu sistemlerde devlet her türlü tedbire başvurarak sosyal kontrolü sağlamayı amaçlar. Polis bu ülkelerde her şeyi yapabilecek yönetsel bir kurum olarak

çalışır ve devletin ihtiyaç duyduğu her idari görevi yerine getirir. Başka bir deyişle polis, hizmet ettikleri yerel topluluğa değil devlete hizmet etmek için vardır (Bayley: 1982, s. 1-2). Bunun bir sonucu olarak da polis fazla sınırlandırılmamıştır ve çoğu zaman da kendi düzenlemelerini kendileri yaparlar.

Kıta Avrupası ülkelerinde ise farklı sosyo-politik tarihi süreç Anglo-Sakson polis modelinden oldukça farklı bir model üretmiştir. Fosdick'e göre, bu iki model arasındaki farklar o kadar belirgindir ki bu iki model birbirinden rahatlıkla ayırdedilebilir (Mawby: 1990, s. 27).

“16. ve 17. Yüzyıllarda Avrupa'nın çoğu ülkesinde hakim olan merkeziyetçi, monarşik devlet sistemi Kıta Avrupası'na özgü bir polis sisteminin gelişmesine zemin hazırlamıştır (Mawby: 1990, s. 24).

Mawby bu iki model (Kıta Avrupası-Anglo-Sakson) arasındaki farkları farklı tarihsel süreçleri vurgulayarak açıklamaya devam eder. O'na göre, tarihsel bir açıdan bakıldığında Anglo-Sakson (İngiliz ve Amerikan polisi) ve Kıta Avrupası modelleri arasındaki farklılık kendini daha belirgin bir şekilde hissettirir. “Meşrutiyet” bakımından İngiliz ve ABD polisi geleneksel olarak kanuna ve yerel sorumluluğa dayanırken, Kıta Avrupası modeli merkezi yönetime ve son aşamada da hükümdara karşı sorumluydu. Bundan da öte, Avrupa polisi merkeziyetçi bir askeri gücü andırıyor ve pek çok idari görevi de yerine getiriyordu.

Farklı tarihsel bakış açıları mevcut olmasına rağmen Anglo-Sakson polislik geleneğinde polislik faaliyetlerinde konsensüs sağlanması ve yerel topluluğa yakınlık hep vurgulana gelmiştir (Mawby: 1999, s. 33). Bu, özellikle de polisin bir gün merkezi yönetimin baskı aracı olacağı korkusunun bir sonucudur. Bu anlamda bu düşüncenin sistematik bir uzantısı olarak, polisin suçla mücadele rolü ve sosyal hizmet fonksiyonu polislik faaliyetlerinin odağında yer almıştır.

Fransa polis sistemi “Kıta Avrupası sisteminin en iyi örneği” olarak görülmektedir. Mawby’e göre, çok dağınık bir alana yayılmış yüksek oranlı kırsal nüfus yapısında merkezi yönetimin ülke çapında kontrolü sağlama çabasının bir sonucu olarak merkeziyetçi ve güçlü bir kamu yönetimi kurulmuştur.

“Kendisini devletin şahsında somutlaştıran devrimci ulusal bağımsızlık ilkesinden kaynaklanan Fransa’nın merkeziyetçi idari kuruluşları, etkin elitist ve güçlü bir sivil bürokrasi ile donatılmış, bu anlamda da İngiliz eşitlerine göre Parlamento ve Bakanlar tarafından çok daha az kontrole tabi olan güçlü bir kamu yönetimi ortaya çıkarmıştır” (Rogers: 1979, s. 80-81, aktaran: Mawby; 1990, s. 36).

Bu sistemde Anglo-Sakson sisteme göre polise çok daha geniş kanuni yetkiler tanınmıştır. Örneğin Fransız polisi devletin bir ihtiyacı olarak nüfus

kayıt işlemlerini yapmıştır. Tüm bu kanuni yetkilerin asıl amacı merkezi yönetimin, son aşamada da devletin ihtiyaç duyduğu kamu düzenini sağlamaktır. Polis örgütünün ve polis yetkilerinin giderek merkeziyetçileşmesi sonuçta militaristik (askeri) bir polis yapısını da ortaya çıkarmıştır.

Buna rağmen şunu da belirtmek gerekir ki çağdaş Fransız polis sistemi aynı zamanda parçacıl (“fragmented”) bir polis gücü olarak da görülebilir. Fransız Ulusal polisi İçişleri Bakanının sorumluluğu altındayken Fransız Jandarması hâlâ sadece Savunma Bakanına bağlıdır. Bu bölünmüş sorumluluk anlayışının bir sonucu olarak bu iki polis gücü arasında eskiden beri devam edegelen bir sürtüşme vardır (Gleizal: 1993, s. 188). Dahası, ulusal polis güçlerine göre yetkileri daha kısıtlı olsa da Fransa’da belediye polis güçlerinin sayısında hızlı bir artış vardır (Gleizal: 1993, s. 190).

Ayrıca Kıta Avrupası sisteminde polisin idari toplumsal hizmet görevleri oldukça fazladır. Anglo-Sakson ülkelere baktığımızda ise polisin yetki ve sorumluluklarının çok daha belirgin bir şekilde doğrudan polislik faaliyetleri üzerinde yoğunlaştığını görüyoruz (Bayley: 1985, s. 5).

Yine Anglo-Sakson ülkelerdekinin tersine, Kıta Avrupası ülkelerinde merkeziyetçi bir polis sisteminin yanı sıra genel anlamda “devletin” de belirli düzeyde kutsallaştırıldığını gözlemlemek mümkündür. Artık demokratikleşme süreçlerini tamamlamış olan bu ülkelerde bu durum, totaliter bir yönetim anlayışından ziyade Rogers’in de deyindiği gibi ulusun kendisini devlet nezdinde ifade etmesinin bir sonucu olarak görülebilir.



## **Sömürgeci ve Oriental (Doğu) Polis Modelleri**

Mawby (1990) Britanya'nın imparatorluğunu genişletme sürecinde sömürgeci polis modelinin geliştiğini ifade etmektedir. Britanya idaresi altına girmeye karşı çıkan bir ülkede (İrlanda) düzeni sağlayabilmek için Britanyalılar, kendi ülkelerindeki tersine, merkeziyetçi bir polis gücü kurdular: İrlanda Polis Müdürlüğü. Bu model İrlanda'da çalışan polisin Westminster'dan yönlendirilmesi için dizayn edildi. Bu yüzden de bu polis gücü zorunlu olarak paramiliter bir yapıya sahipti ve "istasyonlarının askeri barakalar olması meşrutiyetlerinin nereden kaynaklandığına işaret ediyordu" (Mawby: 1990, s. 28).

Japonya, Malezya, Kore ve Çin'de yaygın olan "Oriental (Doğu) Polis Modeli" ise Bayley'in üçüncü polis modelidir. Bayley'e göre, otoriteryan polis halkı sert polisiye tedbirlerle kontrol ederken, Oriental (Doğu) polislik anlayışı ikna, yerel topluluğun desteği ve katılımını sağlama yoluyla polisin hizmet fonksiyonunu ön plana çıkarır. Yerel topluluğun her sorunuyla uğraşmak örgütsel bir amaçtır. Örneğin bunun Japon örneğinde polis annesi alış-verişe çıkan bebeklere süt kaynatmayı bile bir sorumluluk telakki eder. Polis bilinçli bir şekilde yerel topluluğun günlük yaşamıyla haşır-neşir olur ve sadece polislik alanındaki kanunlara göre değil moral değerlere göre de çalışır. Polislik faaliyetlerine yerel topluluğun katılımı o kadar fazladır ki zaman zaman toplumun ve polisin sorumlulukları birbirine girer.

Mawby'e göre ise Jayonya, Çin ve Küba'da polislik faaliyetleri otonom bir örgüte mahsus olmaktan öte halkın sorumluluğu altındadır (1990, s.199). Polislik bu ülkelerde, Bayley'in ifadesiyle, sosyal hizmetin ön plana çıkarıldığı "toplulukçu bir yöntemle" ("Communitarian") yapılır. Bu nedenle de Mawby bu tür polislik metodunu "geniş kapsamlı" ve "yaygın" polislik olarak adlandırmıştır (1990, s. 199).

### **Bu Modeller Ne Kadar Geçerlidir?**

Aslında territoryal polis kategorileri arasındaki farklar bu tür modellemelerin öngördüğü kadar keskin değildir. Her polis sistemi genellikle başka bir polis modeline atfedilen özellikleri de bünyesinde taşır. Örneğin ademi merkezietçi bir polis sisteminin mevcut olduğu İngiltere ve Gallerde polisteki merkezileşme eğilimi Avrupa Birliği ülkelerinde görülenden bile güçlüdür (Boer, 1999, s. 63).

Dünya ölçeğinde polisi sınıflandırmanın bir diğer zorluğu ise polisin üstlenmesi gereken rol konusunda evrensel bir görüş birliğinin olmamasıdır. Başka bir deyişle polisin ne olduğuna ilişkin genel geçer bir tanım yapmak en büyük güçlüklerden birini oluşturmaktadır. Bu, polisliğin ülkeden ülkeye büyük farklılık göstermesinin ve sonuçta da yetkin polis modellerine ulaşamamasının bir sonucudur. Bazı ülkelerde polis yerel toplumun hizmetçileri olarak görülürken bazılarında devlet menfaatlerinin koruyucusu olarak yüceltilir. Buna ek olarak Bayley'in de işaret ettiği gibi ülkelerdeki polislik yetkileriyle donatılan başka kurumlar ve Batı ülkelerinde kapsamı

giderek genişleyen özel güvenlik birimleri de analize dahil edildiğinde konu daha da içinden çıkılmaz bir hal almaktadır.

Ayrıca polislik konusunda polisin otorite kullanması gereken kanuni görevleriyle polisin hizmet fonksiyonu arasında sürekli bir tansiyon vardır. Örneğin Batılı ülkelerde polisin zamanının çoğunu suçla ilişkisi olmayan çalışmalar tüketmektedir (Baylay: 1985, s. 125).

Teritoryal sınıflandırmalar, Anglo-Sakson veya Kıta Avrupası polis modellerinde olduğu gibi kapsamlı genellemelere dayanmak zorundadır. Ancak örneğin Hollanda, Kıta Avrupası polis modeli içinde değerlendirilmesine rağmen Avrupa'dan farklı bir polis sistemine sahiptir. Gerçekten de Hollanda polisi yoğunlukla İngiltere ve ABD'de görülen çoğu polislik özelliklerini de bünyesinde taşır. Hollanda polisi Avrupa sistemlerine göre daha yerelleşmiş ve sosyal refaha dönük hizmetlerde daha fazla yoğunlaşmış iken aynı zamanda polisin idari hizmetler rolü önemini korumuştur (Mawby: 1990, s.1999).

Bir diğer önemli sorun da ülkelerin bu ana polis sınıflarına nasıl sokulacağıdır. Bu durum bazı yönlerden Avrupa sisteminin en iyi örneği olarak değerlendirilen Fransız polis sistemi için bile söz konusudur. Örneğin örgütsel yapı bakımından Fransız sisteminde, Anglo-Sakson ülkelerde görülen parçacıl yapıya benzer şekilde, üç ayrı polis teşkilatı söz konusudur: Ulusal Polis Teşkilatı, Ulusal Jandarma ve belediye polisi. Dahası, son yıllarda Fransa'da güçlü bir yerelleşme süreci yaşanmakta ve sonuçta da

yerel yönetimler giderek daha da özerkleşmektedir (Loveday: 1999, s. 149). Benzer şekilde aynı kategoride değerlendirilen İngiliz, Amerikan ve Kanada polis sistemleri arasında da belirgin farklılıklar söz konusudur (Mawby: 1990, s. 28-52).

Ancak şu da bir gerçektir ki çağdaş İngiliz, Amerikan ve Kanada polis sistemleri Anglo-Sakson geleneğinden türemiş polis sistemleridir ve Kıta Avrupasında görüldenden farklı bir polislik felsefesine sahiptirler. Bu durum özellikle de benimsenen polis rolüne bakıldığında söz konusu olmaktadır. Denebilir ki Anglo-Amerikan ülkelerde polisin, merkeziyetçi bir örgütsel yapıyla sosyal kontrolü sağlamasından ziyade suçla mücadele rolü büyük önem taşımaktadır. Ancak bu genelleme bile ihtiyatla değerlendirilmelidir. Örneğin mezhep çatışmalarının yoğun olduğu İngiltere'ye bağlı Kuzey İrlanda'daki polislik Anglo-Sakson sistemi içinde değerlendirilemeyecek özelliklere sahiptir. Kuzey İrlanda polisi konusunda Mawby de şu yorumu yapmaktadır: "Yaygın olarak kabul görmektedir ki Kuzey İrlanda polis sistemi, merkeziyetçi, silahlanmış, militaristik ve kamu düzenini sağlama rolünü ön plana alan yapısıyla Britanya Adalarındakinden farklı bir polis sistemidir." (1990 b, s. 44).

Amerika Birleşik Devletleri'ndeki durumda ise polisliğin, bir çok polis örgütü ve oldukça farklı polislik metotlarının ülkede aynı zamanda uygulanıyor olmasıyla parçalı ("fragmented") bir doğaya sahip olduğu söylenebilir. Loveday'e göre, aslında bu Amerika'daki federal devlet yapısının

ve geleneksel olarak eyaletlere ve yerel yönetimlere büyük önem verilmesinin bir sonucudur (1999, 142). Özetle Amerikan polisi yetkileri birbirleriyle çakışan çok sayıda özerk polis örgütünden oluşur (Reis: 1992, aktaran: Mawby; 1999b, s. 48). Amerika'da polislik kanunlarını uygulamakla görevli altı kademeli bir polis sistemi vardır: Federal polis, eyalet polisleri, il, şehir, kırsal alan ve kasaba polisi. En çok bilinen Amerikan FBI Örgütü federal düzeyde örgütlenmiş bir polis teşkilatıdır.

Bu parçacıl polis yapısı gözönüne alındığında ülkede aynı zamanda çok farklı polis metotlarının uygulanmakta olması şaşırtıcı değildir. Bir çok polis örgütünde uygulanan "toplumcu polislik" anlayışının yanı sıra büyük şehirlerin çoğunda sıfır toleranslı polislik anlayışı olarak adlandırılan sert polisiye tedbirler uygulanmaktadır (Mawby: 1999b, s. 48).

Diğer taraftan, Boer'e göre (1999, s. 60) suçun ve suçla mücadelenin uluslararasılaşması (Avrupa Birliği içinde "Europol" gibi) Anglo-Sakson ve kıta Avrupası polis modelleri arasındaki farklılıkları törpüleyici bir şekilde çalışmaktadır. Ayrıca Mawby'nin de işaret ettiği gibi Japonya ve Çin gibi pek çok ülkede görülen sistemler polis modellerine kolayca dahil edilemeyecek kadar karmaşık bir yapı arz etmektedir.

Aslında bir ülkede geçerli olan polis sistemi günün değişen ihtiyaçlarını karşılayabilmek için sürekli bir değişim konusudur. Bayley'in belirttiği gibi son yıllarda örneğin Anglo-Sakson sistemi önemli değişikliklere maruz kalmıştır. Örneğin İngiltere ve Galler'de merkezileşmenin yanı sıra polisin

uyguladığı otorite düzeyinin artması artık bu ülke polisinin geçmişte olduğu kadar kolay sınıflandırılmaması sonucunu doğurmuştur. 1980'lerde bu ülkede görülen grevler ve kentsel gösteriler polisin statü koyu koruma rolünü güçlendiren bir polis sistemi doğurmuştur (Mawby: 1999b, s. 41). Dahası, bu ülkede polisin yerelci yapısını törpüleyen AB düzenlemeleri gibi başka baskı unsurları da vardır.

Teritoryal polis sınıflandırmalarının tüm bu eksiklik ve sorunlarına rağmen bunlar genel olarak dünyadaki mevcut polis sistemlerini anlamada genel bir çerçeve çizer. Fakat zorunlu olarak bu çerçeve yeterince geniş değildir ve bu çerçeveden gördüklerimizi ihtiyatla değerlendirmemiz gerekir.

### **1.3.POLİS STRATEJİLERİ VE BELİRLİ KONULAR ÇERÇEVESİNDE POLİSLİK**

#### **Alderson'un Polis Tipolojisi**

Alderson'un yaptığı sınıflandırma oldukça kapsamlı genellemelere dayansa da bu alanda yapılan çalışmaların ilklerinden olması nedeniyle burada kısaca ele almakta yarar var. Alderson (1979), polislik yöntemlerine polisin suçla mücadelede ve kamu düzenini sağlamada uyguladığı stratejileri baz alarak ulaşmıştır. Suçla mücadelede toplumun uyguladığı informel

mekanizmalardan başka polis, Şu polis yöntemlerini kullanmaktadır: Pasif polislik, cezalandırıcı polislik, önleyici polislik, bastırıcı polislik ve komünel polislik. "Pasif polislik" çok ciddi suçlar dışında polisin kanunları uygulamaktan kaçınması durumunda söz konusu olur. Kamu düzeninin sağlanması görevinde polis çoğu zaman informel araçlara güvenir. Ne var ki Alderson'a göre polis, kolaylıkla polisin yozlaşması sonucuna yol açabileceğinden bu stratejiden uzak durmalıdır.

"Cezalandırıcı polislik" ise polisin suçları korkunç cezalar uygulamak suretiyle önlemeye çalışmasını ifade eder. Ancak denebilir ki bu polislik anlayışı, insanca olmayan cezalar öngördüğünden demokratik rejimlerle bağdaşmaz. Ayrıca tarihsel deneyim bu yöntemin de suçların oluşumunu tamamen önlemekten uzak olduğunu bize göstermiştir. Örneğın 19. yüzyıl İngiltere'sinde idam cezası uygulamaları arttırılmış olsa bile suç oranlarının yükselmeye devam ettiği görölmüştür (Alderson: 1979, s. 37).

"Önleyici polislik" ise suçun ortaya çıkardığı acıları ve maliyetleri yok etmeyi amaçlar. Bu anlayış çeşitli yönleri itibariyle daha üstün bir anlayışı ifade eder. Eğer suçları önleyici tedbirler başarılı olursa insanlar önemsiz suçlar veya suç şüphesi nedeniyle ceza yargı mercileriyle muhatap olmanın beraberinde getirdiği psikolojik etkiye maruz kalmayacaklardır. Bu anlamda bu polislik anlayışı suçluları cezalandırmayı değil suçları tamamen önlemeyi amaçlar.

"Proaktif polislik" bundan bir adım daha ileri gider ve toplumu yasallığa çekebilmek için toplumdaki kriminolejik koşulların ortadan kaldırılmasını amaçlar. Proaktif polislik yerel toplumu kendi kendine önleyici polisiye tedbirler almaya teşvik eder. Bu anlayış toplumda suça yol açan asıl nedenleri ortadan kaldırmayı ve suçu önleyici sosyal tedbirler almayı gerektirir.

"Reaktif polislik", kavramın ima ettiği gibi, polisin acil durumlara hemen müdahale edebilmesini ifade eder. Telsiz kullanımının yaygınlaşması gibi son yıllarda meydana gelen teknolojik gelişmeler bu polislik anlayışının etkinliğini arttırmıştır. Ayrıca bu polislik anlayışı polis gücünün hareketliliğinin üst düzeyde olmasını ve kurum-içi haberleşmesinin çok iyi olmasını gerektirir. Toplum bu tür polislik uygulamalarına büyük önem verdiği için bu metot polisin imajı ve itibarı bakımından son derece önemlidir. Bu polislik metodu aynı zamanda "itfaiye polisliği" olarak da bilinir. Ancak Alderson'un da belirttiği gibi bu anlayışın polislik mesleğinin özü olarak değerlendirilmesi sakıncalıdır. Eğer polis acil çağrılar dışında toplumla sağlıklı bir diyalog kurmazsa polis kötü bir imaja sahip olur ve demokratik polislik anlayışı hayata geçirilemez.

"Baskıcı polislik", genellikle sömürgeci yönetimler gibi halktan kopuk devletlerin başvurduğu bir metottur, çünkü bu tür yönetimler halk desteğine sahip değildir. Böyle bir ülkede polis halktan uzaklaşmıştır ve kendini halktan ziyade yönetimin menfaatlerini yerine getirmeye adanmıştır. Bu polisin



başarı gösterebilmesi için halkı mümkün olduğunca korku altında tutması gerekir. Alderson'a göre, Fransız, İtalyan ve İspanyol polisi gibi Avrupa'daki pek çok polis sistemi, merkeziyetçi yapılarının bir sonucu olarak, İngiliz hukuk sisteminde görülenden çok daha fazla baskıcı olma kapasitesine sahiptirler (Alderson: 1979, s. 43).

Nazi Almanya'sında ve Sovyetler Birliği'nde görülen "totaliter komünal polislik" ise bu ülkelere egemen olan partilerin yarattığı bir anlayıştı ve amacı istihbarat toplamak, azınlık taleplerini bastırmak ve halkı baskı altında tutmaktı.

Alderson son olarak "demokratik komünal polislik" adı altında "toplumcu polisliği" tartışmıştır. Ancak bu polislik modeli çalışmanın ileri kısımlarında ele alınacağından burada Alderson'un bu modeline yer verilmeyecektir.

### **Polisin Kamu Düzenini Bozucu Olaylarla Mücadele Stratejileri(Brewer)**

Brewer polislik modelini Bayley'in karşılaştırmalı analizine getirdiği eleştiri üzerine kurar. Brewer'e göre, ulusal polis sistemlerinin uyguladıkları polislik metotları itibariyle kendi içlerinde homojen olduğunu iddia etmek mümkün değildir. Aslında tüm bu modeller (otoriteryan, Anglo-Sakson ve Oriental (Doğu) polis modelleri) tek bir ulusal sistem içinde de yanyana

görülebilmek ve bu polis gücü liberal-demokratik bir ülkenin olabileceği gibi otoriter bir ülkenin de polis gücü olabilir.

"Otoriter devletlerin olduğu kadar liberal-demokratik devletler de vatandaşları hakkında bilgi toplamak ve sosyal kontrolü sağlamak zorundadır. Böylece devlet toplumsal düzene bir tehdit oluşturan kişilerin hayatlarını düzenleme yetkisine sahip olmuş olur." (Brewer ve diğer yazarlar, 1996, s. 229).

Bu anlamda Bayley'in polis tipolojisi devletin polis sistemi üzerinde sahip olduğu etkiyi gözardı etmektedir.

Brewer'e göre devletler kamu düzenini koruma konusunda üç temel strateji uygularlar. Toplumsal düzeni bozucu olaylara karşı devletin gösterdiği tepkiyi ifade eden bu üç yöntem "Kriminalizasyon", polisin toplumsal olayları meydana geldikleri sosyo-politik çerçeveden soyutlayarak ele almasında söz konusu olur. Bu yöntem herhangi bir kesime ayrıcalık tanınmadan kanun hakimiyetinin sağlandığı iddiasıyla meşrulaştırılır. Ancak bu yöntem polisi toplumsal olayları kontrol altında tutan bir mekanizmaya indirger. Hatta bu yöntem takip edilerek ceza kanununu daha önce suç teşkil etmeyen davranışları da kapsayacak şekilde genişletilir.

"Uzlaşma" stratejisinde ise kamu düzeninin bozulmasına neden olan grupların sorunlarının ya da sinirsel tepkilerinin kaynaklarının ortadan kaldırılması amaçlanır. Örneğin bir toplumsal gruba karşı yapılan ayrımcılığı

ortadan kaldırmayı amaçlayan tedbirler veya yoksulluğu önlemeye dönük adımlar uzlaşma türleri kapsamında değerlendirilebilir. Şüphesiz ki toplumsal olaylarla mücadelede bu stratejinin sahip olduğu üstünlük, hastalığın belirtileriyle değil hastalığın asıl nedeniyle uğraşılmasıdır.

Üçüncü strateji ise "bastırmadır" ve baskıcı kanunlarla veya sert polisiye tedbirlerle uygulanır. Burada devlet toplumsal olayın sosyo-politik karakterinin bilincindedir ancak bunu çözmek yerine güç kullanılarak mücadele etmek söz konusudur. Buradaki önkabul ise bu yöntemin sahip olduğu şiddetin ve yarattığı korkunun daha fazla toplumsal olaylara meydan vermeyeceği varsayımdır. Başka bir deyişle devlet güç kullanmak suretiyle isyancı bir gruba otoritesini kabul ettirmektedir. Ne var ki doğal olarak bu tür tedbirler insan haklarını zedelemekte ve otoriteryanizme yol açmaktadır.

Geleneksel demokrasi kültürleriyle bağdaşmasa da zaman zaman liberal devletler de bu tür yöntemlere başvurmak zorunda kalmaktadır. Örneğin İngiltere, Kuzey İrlanda'da yaşanan mezhep çatışmalarına bir son verme çabasıyla her üç stratejiden de yararlanmıştı (Brewer: 1996, s. 233). Dahası pek çok örnek olayı inceledikten sonra Brewer şu sonuca ulaşmıştır: "Kamu düzenini koruma konusunda liberal devletler giderek daha baskıcı, hatta otoriter olmaktadır ki bu durum liberal devlet idealini kırılğan bir hale getirmiştir." (Brewer: 1996, s. 235).

## **"Parçalanmış Toplumlarda" Polislik**

Brewer 1991'de yayımlanan bir çalışmasında siyasal şiddetin yaygın olduğu ülkelerin polis sistemlerini teorileştirmeye çalışmıştır. Bu polis modelinin uygulandığı "parçalanmış toplum" ise şöyle tanımlanabilir:

"Din, ırk, etnisite gibi keskin toplumsal farklılıklardan kaynaklanan sürekli ve derin bir sosyal çatışmanın görüldüğü toplumlar". Bu toplumlarda homojenleşmiş ve sosyal yönden entegre olmuş ülkelerde görülen sosyal kontrol mekanizması işlemez." (Brewer: 1991, s. 179).

Siyasi çatışmalar liberal-demokratik ülkelerde de görülse de Kuzey İrlanda ve İsrail gibi "parçalanmış toplumlarda" çatışma yaygın ve şiddetlidir. Bu anlamda bu ülkelerde uygulanan polis sistemleri de entegre olmuş toplumlarda görülen polislikten kolayca ayrılabilir genel özellikler gösterir.

Brewer parçalanmış toplum polisliğinin oniki temel özellik itibarıyla diğer polis sistemlerinden ayrıldığını ifade eder. Bunlardan birincisi, kanunların hakim grup lehine seçici olarak uygulanması ve azınlık grupların sürekli gözlem altında tutulmasıdır. Ayrıca polisin ikincil grubun günlük hayatına yaptığı müdahaleler artık olağanlaşmıştır. Ayrıca siyasal gücün kullanılmasında partizanlık söz konusudur ve toplumdan gelen muhalefet ve siyasal değişim talepleri bastırılır.

Parçalanmış bir toplumda polisin siyasal otoriteye göre bir özerkliğe sahip olduğundan da söz edilemez. Dahası polisi halka karşı etkin bir şekilde sorumlu kılacak mekanizmalar da yoktur. Bu ülkelerde polisin devlet-içi mekanizmalara karşı sorumlu tutulması esastır. Böyle bir toplumda polisin yetkileri de oldukça geniştir ve polis yeterince sınırlandırılmamıştır. Ayrıca polis oldukça etkili silah ve mühimmatla donatılmıştır.

Parçalanmış bir sistemde polisin ikili bir role sahip olduğu söylenebilir. Bir taraftan polis, dünyada her polis gücünün yaptığı gibi suçla mücadele etmektedir. Diğer taraftan ise polis ciddi bir sorun olarak ülkenin iç güvenliğini sağlamak zorundadır ki bu tür bir toplumda bu en zor görevdir. Polisin sahip olduğu imaj ise dominant ve ikincil gruba göre oldukça farklılık arzeder. Dominant gruplara göre polis kendi güçleridir; ikincil grup ise aynı polisi bir baskı aracı olarak görür.

Parçalanmış toplum polisinin bir diğer özelliği de polislerin genellikle hakim gruplardan alınmasıdır. Dahası bu ülkelerde mesleğin tehlikeli olması ve statüsünün de pek yüksek olmaması nedeniyle sadece dominant grubun fakir kesimleri polis memuru olacaklardır. Sonuçta da personel eksikliği ve polislik uygulamalarında kaba güce dayanma sürekli hale gelecektir. Bir diğer genel özellik de polislik yetkilerinin dominant grup üyelerine de yayılma göstermesidir. Son olarak da bu ülkelerde özellikle kamu düzeninin korunması konusunda orduyla polis arasında yakın operasyonel işbirliği görülür.

Ancak tekrar belirtmek gerekir ki bu özelliklerin bazılarına "parçalanmış toplum" olarak görülemeyecek bazı ülkelerde de rastlanabilir. Örneğin 1980'lerde İngiltere metropollerinin varoşlarındaki durum gibi (Brewer: 1991, s. 184). Ancak burada altı çizilmesi gereken husus "bu on iki özelliğin özel bir polislik modelini oluşturduğu ve bu özelliklerin hepsinin sadece parçalanmış ülkelerde görüldüğüdür. Ancak bu tür özellikler ülkenin atipik bazı yerlerinde değil genel olarak ülkenin tamamında gözlemlenebilmelidir" (Brewer: 1991, s. 184).

Böyle bir toplumun "parçalanmışlık" düzeyi de ülkeden ülkeye farklılık gösterir. Dominant ve ikincil gruplar da kendi içlerinde siyasi ve ideolojik bölünmüşlük görülebilir. Örneğin ikincil grubun bazı üyelerinin dominant grupla işbirliği yapması örneğinde olduğu gibi. Böyle bir karmaşık durumda ise hiç şüphesiz polisin alacağı tavır son derece önemlidir. Parçalanmış bir sistemde polisin davranış ve tutumları ya da genel olarak polislik sistemi geleneksel toplum-içi çatışmayı körükleyebileceği gibi törpüleyebilir de.

### **Toplumcu Polislik(Community Policing)**

Batılı ülkelerdeki popülaritesinden dolayı burada kısaca toplumcu polislik tartışmalarına yer verilmesi uygun olacaktır. Ancak toplumcu polislik anlayışının ve uygulamalarının ülkeden ülkeye farklılık arz etmesi işi biraz daha güçleştirmektedir.

Genel ifadelerle "toplumcu polislik", bir polis memurunun, yerel sakinlerle ve yerel esnafla çalışabileceği, onlarla kaynaşabileceği bir devriye bölgesine atanmasını içeren bir polislik anlayışıdır. Polisle mahalle sakinleri problemlerin tanımlanmasında ve çözüme yönelik tedbirlerde beraber çalışırlar. Polis memurları yerel halkı polis kaynaklarını da kullanarak kendi problemlerini çözmek için teşvik eder. Bu anlamda "toplumcu polislik", yerel polislik problemlerinin çözümü konusunda yerel halkın ve polisin ortak çabasına dayanır (Goldstein; 1987).

"Toplumcu polislik" teorik düzeyde oldukça iddialı ve bir o kadar da cezbecidir. Ancak pratikte bu polislik modelinin başarısı, büyük oranda uygulandığı yerel toplumun toplumsal entegrasyon düzeyine bağlıdır. Başka bir deyişle, Alderson'un da belirttiği gibi, "ortak iyilik" ya da ortak amaçlar saptanamadığı sürece "toplumcu polislik" girişimleri başarısızlığa mahkumdur.

"Ortak yarar ya da "ortak iyilik" kavramının tanımlanması zordur. Bazı yerel çevrelerin sahip olduğu kültürel farklılıklar bırakın ortak yararı gerçekleştirmeyi, tanımlamayı bile mümkün kılmaz. Dahası yerel toplumlar, ekonomik farklılıkların yanısıra siyasal, dinsel ve ırksal düzlemde parçalanmışlık arz eder" (Alderson: 1979, s. 46).

Anglo-Sakson polis geleneğine sahip ülkelerde "toplumcu polislik" uygulamaları yaygın olsa da Avrupa polis geleneğine sahip polis sistemlerinde bu modelin kabulü konusunda genel bir tereddüt olduğu gözlemlenebilir (Brogden: 1999, s. 177). Örneğin polisin Fransız örneğinde "toplumcu polislik" gibi temel yeniliklere izin vermemektedir.

Sonuç olarak denebilir ki, polis örgütlerinin çok daha merkeziyetçi bir yapıya sahip olduğu Avrupa ülkelerinde "toplumcu polislik" anlayışının benimsenmesi çok güçtür (Walker: 1983, s. 3). Brogden'in de iddia ettiği gibi, aslında "toplumcu polislik" felsefesinin kaynağı Anglo-Sakson polislik özelliklerini taşıyan Amerikan sistemidir. Bu da bu polislik modelinin başka ülkelerce ithal edilmesini ve benimsenmesini pek mümkün kılmamaktadır. Bu durum özellikle çok farklı bir polis geleneğine sahip olan Avrupa ülkelerinde gözlemlenmektedir.

#### **1.4. "YAPI", "İŞLEV" VE "SORUMLULUK" KRİTERLERİNE GÖRE POLİS MODELLERİ**

Polis bir çok bakımdan tanımlanabilir ve incelenebilir. Ancak yukarıda da belirtildiği üzere, açıklama gücü nedeniyle bu çalışmada bu üçlü kritere öncelik verilecektir.

Polisin "yapısı" kavramı öncelikle örgütün merkeziyetçilik ya da ademi merkeziyetçilik düzeyini ifade eder. Mawby'e göre ise "yapı", polisin



uzmanlaşmış ve örgütlü bir güç olduğunu anlatır. Ne var ki ülkeden ülkeye uzmanlaşma, örgütlenme düzeyi büyük farklılıklar gösterir. Mawby'ye göre eğer günlük polislik faaliyetleri ademi merkeziyetçi bir yerden yönlendiriliyorsa ve de özel kuvvetler toplam polis personelinin küçük bir kısmını oluşturuyorsa bu polis sistemi ademi merkeziyetçi olarak tanımlanabilir (Mawby: 1990, s. 194).

Şüphesiz ki günümüzde her modern polis teşkilatı belirli oranda merkeziyetçi bir yapıya sahiptir. Bayley'e göre, operasyonel yönlendirme rutin olarak tek bir kontrol merkezinden yapılıyorsa sistem merkeziyetçidir (Bayley: 1985, s. 54). Örneğin Fransa'nın merkeziyetçi bir polis yapısına sahip olduğu söylenebilirken ABD polisi o kadar ademi merkeziyetçi bir yapıya sahiptir ki polis örgütlerinin sayısı bile tam olarak bilinmemektedir.

Polis sisteminin merkezilik yapısı ise içinde bulunduğu ülkenin bir çok özelliğiyle yakından ilgilidir. Ülkenin sahip olduğu yönetim geleneği, rejimin karakteri (otoriterlik ya da demokratiklik) geçirilen devlet-inşaa süreci bu anlamda en önemli değişkenlerdir (Bayley: 1985). Ülkenin merkeziyetçi bir polis sistemine sahip olması otoriter bir devlet sistemine sahip olduğu anlamına gelmez, ancak denebilir ki tüm otoriter rejimler, rejimi yerleştirebilmek için militanist yapıya sahip oldukça merkeziyetçi polis örgütleri kurmuşlardır.

Diğer taraftan, devlet-inşaa sürecinin güç kullanılarak tamamlanabildiği Fransa ve İtalya gibi ülkelerde oldukça merkeziyetçi polis

örgütleri oluşturulmuştur (Bayley: 1985, s. 67-71). Gerçekten de bu iki ülkenin tarihi devlet kontrolüne karşı girişilen ciddi isyanlarla doludur.

Ne var ki polisin merkeziyetçi ya da ademi merkeziyetçi olmasıyla etkinliği arasında kesin bir ilişki kurulamamıştır. Ancak şu kesindir ki örgütsel yapının ademi merkeziyetçilik düzeyi arttıkça ortak politikalarının uygulanabilme imkanı o kadar azalır; ancak örgüt üzerinde uygulanan siyasi baskı ve merkezi yönetimin manipülasyonu büyük oranda engellenebilir (Brewer: 1996, s. 226). Örneğin ademi merkeziyetçi bir yapıya sahip olan Amerika polisi merkezin siyasal baskısına direnebilir ancak bu yapı aynı zamanda bazı bölgelerde polisin etkinliğini kaybetmesine yol açabilir.

"İşlevler" ise polisin yerine getirmek zorunda olduğu görevleri ifade eder. Bu anlamda polisi tanımlamak ve ortaya koymak nispeten daha kolaydır, çünkü her polis örgütüne belirli yasal görevler verilmiştir. Ancak polis işlevlerinin yasalarla tayin edilmiş olması aslında hangi işlevleri yerine getirmeleri gerektiği tartışmasını sonlandırmaz.

Her modern toplumda polisin temel rolü kamu düzenini korumak ve suçla mücadele etmektir. Ancak polisin suçla mücadele rolüyle sosyal kontrol rolüne verdiği ağırlık polis sistemlerinin sınıflandırılmasında oldukça etkin bir kriterdir. Polisin sosyal kontrolü sağlama işlevi özellikle polisin siyasal görevlerinin vurgulandığı ülkelerde belirgindir. Örneğin Fransa'da polisin toplumsal düzeni koruma yetkileri eskiden beri oldukça geniştir. Buna karşın İngiltere ve Amerika gibi polis sistemleri bakımında Anglo-Sakson polis

modelinin görüldüğü ülkelerde, İngiltere'de yaşanan 1984 işçi grevleri gibi olaylar dışında, yer almaz (Fine ve Miller: 1985).

"Sorumluluk" kavramı ise polisin tutum ve davranışlarının toplumun talepleriyle uyumlu hale getirilmesini ifade eder (Bayley: 1985). Aynı zamanda bu "sorumluluk" kriteri halkla polis arasında kurulacak sağlıklı bir etkileşimin de temelini teşkil eder (Scarman Raporu, 1982) ve de polisin halka karşı sorumlu olması demokratik bir polis sisteminin özünü oluşturur.

"Sorumluluk" kriteri "meşruiyet" kriteriyle de yakından ilişkilidir. "Meşruiyet" ise polise polislik faaliyetleri konusunda bir anlamda tekelcilik yetkisi verilmesidir (Mawby: 1990, s. 3). Şiddet kullanmayı içeren bu tekelcilik bir elit grup tarafından, işgalci güçlerce ya da halkın kendisi tarafından verilmiş olabilir.

Regan'a göre polisin "sorumluluğu", örgütsel merkeziyetçilik ve polis üzerinde uygulanan siyasal kontrol düzeyine bağlıdır (aktaran: Mawby: 1990, s. 48). Ancak bu kriterler herhangi bir polis gücünün halka karşı "sorumlu" olup olmadığına karar vermek için kullanılırsa yanlış sonuçlara ulaşılabilir. Çünkü bu yaklaşım "sorumluluk" kriterinden polisin halka karşı doğrudan (aracı merkezi kurumlar olmaksızın) sorumlu olmasını anlamaktadır. Örneğin bazı Amerika eyaletlerinde polisler halka karşı seçimle işbaşına gelen şerifler vasıtasıyla doğrudan sorumludurlar (Loveday: 1999, s. 133). Gerçekte polisin yerel topluma karşı doğrudan sorumlu tutulmamış olması polisin ülke halkına karşı sorumlu olmadığı anlamına gelmez.

Gerçekte polisin yerel topluma karşı doğrudan sorumlu tutulmadığı Batılı ulusal polis sistemlerinde polis, ulusal düzeyde parlamento kanalıyla halka karşı sorumludur (Loveday: 1999, s. 132). Bu sistemlerde, örneğin Fransa'da son aşamada İçişleri Bakanı polisin faaliyetlerinden dolayı halka hesap verme konumundadır. Bu "sorumluluk" türü "dolaylı sorumluluk" olarak adlandırılabilir (Marshall; 1978 aktaran: Loveday, 1999).

İdari ve siyasi kanallar yoluyla uygulanan sorumluluk mekanizmalarının yanı sıra "polis sorumluluğunun" bir diğer zorunlu unsuru da adli sorumluluktur. Demokratik Batı ülkelerinde polisler mesleki suçlarından dolayı mahkemelerce cezalandırılırlar. Anglo-Sakson ülkelerde bu tür soruşturmaları yapma yetkisi genel mahkemelere verilmiş iken çoğu Avrupa ülkesinde polis soruşturmalarında bir dizi özel soruşturma prosedürü takip eden yönetsel mahkemeler yetkilidir (Bayley: 1985, s. 165).

Belki de bu resmi sorumluluk mekanizmalarından daha önemli olarak demokratik polisin gücü vicdan, eğitim, toplumsal kültür gibi öğeleri içeren informel mekanizmalar tarafından kısıtlanmıştır.

"Resmi sorumluluk mekanizmalarının çok kapsamlı olduğu bir sistemde polisin sicili çok kötü olaylarla dolu olabileceği gibi; informel mekanizmaların ön planda olduğu bir toplumda ise polis övünülecek bir sicile sahip olabilir."  
(Bayley: 1985, s. 161-162).

Bundan bir adım daha ileri giderek Şu söylenbilir ki gerçek anlamda "polis sorumluluğu" büyük oranda polisin eğitim düzeyine ve teŐkilatta hakim olan polis kültürüne bağlıdır.

Avrupa lkelerinde görülen başlıca polis modellerini genel olarak inceledikten ve bazı analiz kriterlerini ortaya koyduktan sonra bundan sonraki bölümde Türkiye'nin polis sistemi ele alınacaktır. Çalışmanın bundan sonraki kısmında Türk polisi, başta "yapı", "işlevler" ve "sorumluluk" kriterleri olmak üzere, Őimdiye kadar ortaya konulan polis modelleri çerçevesinde incelenecektir.

## BÖLÜM II

### TÜRK POLİS SİSTEMİ

Çalışmanın bu bölümünde Türkiye'deki polis sistemi, Batılı ülkelerde geçerli olan polis modelleri perspektifine göre ana hatlarıyla ortaya konulacak, ancak Türk polis teşkilatının ayrıntılı bir şekilde açıklanması değil, temel konuların eleştirel bir şekilde tartışılması amaçlanacaktır.

Şu bir gerçektir ki, herhangi bir ülkenin polis sisteminin karakteri o ülkenin sosyo-ekonomik ve politik yapısıyla yakından ilgilidir. Mawby'nin (1999, s. 16) ifade ettiği gibi, polisi faaliyette bulunduğu sosyo-politik ve kültürel çevresiyle ele almadan polislik konusunda karşılaştırmalar yapmak ve politika önerilerinde bulunmak son derece tehlikelidir.

Gerçekten de günümüzdeki polis sistemi, büyük oranda, Türkiye'nin tarihsel ve sosyo-politik problemlerinin bir ürünüdür. Bundan dolayı, Türk polis teşkilatının tartışılacağı kısma geçmeden önce Türkiye'nin tarihsel ve sosyo-politik gelişmelerini kısaca değerlendirmek bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır.

## 2.1.TÜRK POLİS SİSTEMİNİN TARİHSEL VE SOSYO-POLİTİK ÇERÇEVESİ

Polisin faaliyette bulunduğu Türkiye'nin sosyo-politik yapısını anlayabilmek için, Türkiye Cumhuriyeti'nin 1923 yılında hangi temel değerler üzerine bina edildiğini çok iyi analiz etmek gerekir. 500 yıldan fazla hüküm süren Osmanlı İmparatorluğu'nun Birinci Dünya Savaşı sonunda yıkılmasından sonra Türk Halkı, İngiltere, Fransa, İtalya ve Amerika Birleşik Devletleri'nden oluşan itilaf devletlerinin empoze etmeye çalıştığı ülkenin parçalanması planına baş kaldırmıştır. İtilaf devletleri arasında baş gösteren toprak paylaşımı konusundaki anlaşmazlıktan yararlanan Türk Ulusal Hareketi, Fransız, Ermeni ve özellikle de İngiliz destekli Yunan güçlerine karşı son derece meşakkatli bir savaş yapmak zorunda kalmıştır. Aslında Mustafa Kemal'in yönettiği bu özgürlük savaşı, sadece işgalci güçlere karşı değil, aynı zamanda İngilizlerle işbirliği yaparak Sevr Anlaşmasını kabul eden Osmanlı yönetimine karşı da verilen bir savaştır.

Ulusal Hareketin iç ve dış düşmana karşı kazandığı zaferden sonra, Türkiye artık İslami kurallara göre yönetilmeyen bir modern ulus-devlet olarak ortaya çıktı. Özgürlük savaşının lideri Atatürk ve arkadaşları, modern, laik ve demokratik bir devlet kurmayı amaçladılar ki, Mustafa Kemal'in kendi ifadesiyle, bu devlet, "... çağdaş uygarlık düzeyinde, gelişmiş ve uygarlaşmış bir ulus olarak yaşayacaktır." (aktaran: Ahmad, 1993, s. 53). Geleneksel yaşam tarzının oldukça yaygın olduğu bir ülkede böyle bir devasa amacı

gerçekleştirmek için, bazen muhafazakar çoğunluğun buna isyan etmesine rağmen, bir dizi radikal reform gerçekleştirildi. Doğal bir sonuç olarak da güvenlik kuvvetleri, “diktatoryal yetkilerin uygulanması için” (Kili: 1999, s. 125) sık sık devreye sokuldu.

Başta 1924’te halifeliğin kaldırılması olmak üzere en çok tartışılan reformlar, Osmanlı yönetimi altında yüzyıllarca ülkede hakim olmuş olan şer’i kurallar alanında olmuştur. Bu dönemden sonra, zaman zaman genelde siyasal yapının özelde de polis sisteminin otoriteryan olarak değerlendirilmesine neden olacak olan bir anlayış olarak laikliğin Türkiye’de yeni bir boyutu ortaya çıkmıştır. “Laiklik” Türkiye’de sadece dini kurallarla politika meselelerinin ayrıştırılması değildir. Aynı zamanda laiklik, dinin ülkenin laik rejiminin yıkılması amacı doğrultusunda kullanılmasını önlemek için devletin, özellikle eğitim kanalıyla, dinsel faaliyetleri kontrol altında tutmasıdır (Günday: 2002, s. 51-52).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında çok partili siyasal hayata geçilmesiyle birlikte, büyük oranda Batılılaşmaya yönelik bu radikal reformların bir sonucu olarak, 1950’lerin Türkiye’si, muhalefetin gücünün Demokrat Parti öncülüğünde artmasına şahit oldu. “Kemalizmin” öbür ilkelerinin yanısıra devletin laiklik anlayışını yeniden yorumlayan Demokrat Partililer, tepeden gelen reformlar yerine çoğunluğun mutlak egemenliğini vurguladılar ve 1950 genel seçimlerinde 27 yıllık Cumhuriyet Halk Partisi iktidarına son verdiler. Ne var ki, daha sonra yaşanan 10 yıllık iktidar sürecinde Demokrat Parti,



Batılılaşmaya yönelik Atatürk reformlarının tahrip edilmesi nedeniyle büyük eleştirilere maruz kaldı. Cumhuriyet Halk Partisi'nin önderlik ettiği bu propaganda, 1950'lerin son yıllarında yaşanan ağır ekonomik krizle bir araya gelince 1960 yılında ilk askeri müdahalenin gerçekleşmesine yol açtı.

İlginç bir şekilde, askeri cuntanın etkisi altında yapılan özgürlükçü bir belge olan 1961 Anayasası çerçevesinde ülke, büyük bir özgürlükten faydalandı. Dahası, 1960'larda sanayileşme hızı rekor düzeylere çıktı ve bu gerçek anlamda bir işçi sınıfının, sonrasında da toplumun sosyo-ekonomik kesimleri arasında endüstriyel çatışmaların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bunun bir sonucu olarak da kamu düzenini bozucu faaliyetleri kontrol altına almak amacıyla asayiş polisi departmanı oluşturulmuştur (Phoenix: 1993, aktaran: Kargacı, 1995, s. 172).

Büyük oranda 1960'ların istikrarsız koalisyon hükümetlerinin ve giderek yaygınlaşan aşırı sağ ve aşırı sol çatışmalarının bir sonucu olarak Türk Silahlı Kuvvetleri 1971'de kontrolü yeniden ele aldı. Beklenildiği gibi Silahlı Kuvvetler kamusal karışıklıkların daha da artmasını engelledi, ancak bunu sıkıyönetim kanunları ve diğer baskıcı metodlarla yaptı.

1970'lerin Türkiye'si de yaygın işçi grevlerine ve daha da artan sağ-sol çatışmalarına sahne oldu, Ancak ülke bu tür ağır sosyal ve ekonomik problemlerle boğuşabilecek istikrarlı hükümetlerden mahrumdu. Kamuoyundaki yaygın beklentiye paralel olarak Silahlı Kuvvetler, "... ülkenin bütünlüğünü korumak, hukukun üstünlüğünü temin etmek ve devlet otoritesini

tarafsız bir şekilde yeniden tesis etmek amacıyla devlet yönetimini bir kez daha ele almak zorunda kaldı” (Zamanın genel kurmay başkanı general Kenan Evren tarafından yapılan askeri müdahale açıklaması, aktaran: Ahmad, 1993, s. 151).

Silahlı Kuvvetler, baskıyla da olsa, kamu düzenini yeniden tesis etti. Askerlerin kontrolündeki hükümet 1983’de yapılan genel seçimlere kadar iktidarda kaldı. Silahlı Kuvvetler, 1961 Anayasası’nın özgürlükçü anlayışından radikal bir sapma gösteren 1982 Anayasası’nı hazırladıktan sonra iktidarı sivillere teslim etti.<sup>1</sup>

1983 seçimlerinden sonra Özal’ın liberal politikalar yürüten Anavatan Partisi iktidarı altında, bir dizi normalizasyon reformları gerçekleştirildi ve istikrarlı hükümetler sayesinde ekonomi yeniden büyümeye başladı. Ekonomik hayatta yapılan çok sayıda yenilikle birlikte karma ekonomiden pazar ekonomisine kesin bir geçiş yapıldı. Bu tür sosyo-ekonomik transformasyon süreci ortalama yüzde dörtten daha fazla olan hızlı bir büyümeyle desteklendi (Ahmad: 1993, s. 205).

Ayrıca, demokrasi ve sosyo-ekonomik istikrar pekiştikçe, asker-sivil ilişkisinin karakterinin de değiştiğini gösteren gelişmeler oldu. 1990’ların istikrarsızlaşan ekonomik ve siyasal hayatında bazıları bu tür bir beklenti

---

<sup>1</sup> Halk oylamasında yüzde 91’den daha fazla lehte oy alan 1982 Anayasası, 1961 Anayasasının özgürlükçü anlayışına rağmen yüzde 62 oy almasıyla karşılaştırıldığında, askerler bakımından büyük bir başarıdır. Ancak bu durumun temel nedeni, Türk halkının yaygın siyasal şiddetten artık iyice bıkmış olmasıdır.

içine girmiş olsa, Türkiye yeni bir askeri müdahale yaşamadı. Hatta, Silahlı Kuvvetler ve Cumhurbaşkanı Özal arasında Körfez Savaşı'nda Türkiye'nin üstleneceği role ilişkin olarak çıkan anlaşmazlıktan sonra zamanın Genel Kurmay Başkanı Torumtay istifa etmek zorunda kaldı (Ahmad: 1993, s. 201).

Gerçekte ise ordu, Türk siyasal hayatında geleneksel olarak üstlendiği rol bakımından, Batılı eşitlerine göre oldukça farklı bir kurum olarak ortaya çıkmaktadır. Türk Ordusu her zaman kendini "Atatürk Cumhuriyetinin" koruyucusu olarak görmüş ve herhangi bir Batılı liberal demokraside rastlanamayacak tarzda bir dizi politik faaliyette bulunmuştur:

"Türk Silahlı Kuvvetleri her zaman, toplumun tüm kesimlerinin ulusal kurumu olmakla ve tüm sosyal ve siyasal örgütlerin üzerinde yer almakla övünmüştür. Onlar, zorunlu gördüklerinde harekete geçmek ve müdahale etmek için yetiştirilmişlerdir." (Aydın: 1997, s. 109).

Ancak şu belirtilmelidir ki, Türk Silahlı Kuvvetleri, bazı yabancı ülkelerde görülenin aksine, hiçbir zaman uzun bir dönem iktidarda kalıp ülkeyi yönetme niyetinde olmamıştır. Ülkenin bütünlüğünden ve "Atatürk Cumhuriyetinin" güvenliğinden emin olur olmaz iktidarı sivillere bırakmışlardır.

Dahası, Türk Halkı, tohumları Kurtuluş Savaşı'na kadar götürülebilecek olan, ordunun yaptığı işe ve tarafsızlığına daima büyük bir güven duymuştur. Türk Ordusu, Kurtuluş Savaşı'nda ve ardından gelen

devrimlerde en büyük rolü oynamıştır. Atatürk'ün kendisinin de açıkça ortaya koyduğu gibi:

“Ordumuz Türk birliğinin, Türk gücünün ve kabiliyetinin ve Türk yurtseverliğinin çelikleşmiş ifadesidir. Ordumuz, Türk topraklarını korumak ve Türk idealini gerçekleştirmek adına giriştiğimiz sistematik çabalarımızın yenilmez garantisidir. “(aktaran: Kili, 199, s. 112).

Şüphesiz ki söz konusu “Türk ideali”, “Batılılaşmış” bir Türkiye idi. Bu amacı gerçekleştirmek için, ordunun yanısıra polis teşkilatı da reformlara karşı gelenlerle mücadele etmek için sıklıkla kullanıldı. Türk polisi de her zaman devletin rejimini koruyucuları olarak çalışmıştır ki, bazı yazarlara göre bu rejim “Kemalizm” olarak adlandırılabilir. Gerçekten de Türk Ordusu, Batı medeniyetine dönük Atatürk reformlarına ciddi şekilde ihanet edildiğini düşündüğü her durumda devlet aygıtının kontrolünü tamamen ele almıştır.

Ancak bu durum, Türkiye’de demokrasinin yerleşmesi bakımından bir takım sorunları da beraberinde getirmiştir. Ordunun Türk siyasal hayatındaki bu etkisi, Silahlı Kuvvetlerin reformist bir baskı grubu olduğu ve Atatürk'ün modernleşme devrimlerine sadık olduğu gerçeğinden hareketle haklı gösterilebilse de, bu tür askeri müdahaleler liberal demokrasi kurallarıyla bağdaştırılamaz. Aslında ordunun 1970’lerin ve 1980’lerin sosyal ve siyasal problemlerini baskı yoluyla çözme yöntemi bir bakımdan da ülkenin sosyal ve siyasal yönden istikrarsızlaşmasına hizmet etmiştir. Bu dönemlerde radikal gruplar, ülkede görülen anti-demokratik uygulamalar nedeniyle özgürlükler

adına savaştıklarını iddia ederek, kolayca toplum kesimlerinin desteğini sağlayabilmişlerdir.

Türk polis sistemini şekillendiren en önemli faktörlerden biri de Türkiye'nin geleneksel olarak ciddi terörist tehditlere maruz kalmış olmasıdır. Türkiye'nin mücadele ettiği özellikle ideolojik ve ayrılıkçı terör boyutunu ele almaksızın polis sistemini ve sistemin otoriteryan özelliklerini anlamaya çalışmak sonuçsuz kalmaya mahkumdur.

Özgürlükçü 1961 Anayasası döneminde yapılan seçimler yoluyla iktidarı ele geçiremeyen radikal sol gruplar (özellikle de Türkiye İşçi Partisi'nin bazı unsurları), demokratik yoldan iktidara gelme ümitleri tükenince, komünist bir devlet kurmak amacıyla silahlı mücadeleye başladılar. Türk hükümetleri ise sorunu, kökeni dış güçlere dayanan bir güvenlik meselesi olarak gördüler. Güvenlik kuvvetleri terörist saldırılara sert bir şekilde karşılık verdi, ancak yine de kamu düzeninin giderek bozulması 1980 askeri müdahalesine zemin hazırladı. 1980'lerden sonra alınan sert tedbirler sonucunda yıldan yıla azalsa da bu tür Marksist terör son yıllara kadar etkinliğini sürdürmüştür.

Şüphesiz ki en masraflı ve acılı mücadele fiilen 16 yıl süren ve 30.000'den fazla kişinin hayatına malolan PKK terörüne karşı verilmiştir. İlk başta yukarıda kısaca bahsedilen radikal sol terörün bir unsuru olarak ülkenin doğu bölgeleri için daha fazla ekonomik gelişme ve daha fazla kültürel haklar talep eden bir hareket olan PKK (Kürdistan İşçi Partisi) üyeleri, Marksist ideolojiye dayalı bağımsız bir Kürt devleti kurmayı amaçlıyorlardı. Örgüt lideri

Abdullah Öcalan'ın 1999 yılında Kenya'da Türk Milli İstihbaratı (MİT) tarafından yakalandıktan sonra, artık iyice zayıflamış olan PKK terör örgütü terörist saldırılarına son verdiğini ilan etmiştir. Sonrasında ise pek çok üst düzey örgüt üyesi yakalanıp yargılanmış ve bu aşamadan sonra örgüt tarafından kayda değer bir terörist saldırı gerçekleştirilmemiştir. Ancak örgütün adını artık KADEK olarak değiştirdiği ve strateji değiştirerek sorunu siyasallaştırmayı kendine hedef seçtiği unutulmamalıdır.

Brewer'in (1996) devletin kamu düzenini sağlama stratejilerini dikkate aldığımızda ("bastırma", "kriminalizasyon" ve "uzlaşma"), Türkiye'de devletin bastırma yöntemini diğer iki stratejiyle bir arada kullandığını söylemek mümkündür. PKK terörüne karşı bu dönemde alınan tedbirler dikkate alındığında devletin, son yıllara kadar kamu düzenini ciddi anlamda bozan faaliyetlerin başında gelen bu tür terörist eylemlere karşı "bastırma" politikası uyguladığı açıktır. Özellikle yurdun belirli bölgelerinde devletin kendi varlığını ve otoritesini korumak amacıyla seyahat özgürlüğü askıya alınmış ve PKK terörüyle mücadele edebilmek amacıyla Silahlı Kuvvetler devreye sokulmuştur. Ancak denebilir ki, terörist saldırıların sona ermesinden sonra hükümetlere göre sorun "uzlaşma" stratejisine daha duyarlı hale gelmiş ve bu konuda bir takım reform niteliğinde yasal düzenlemeler gerçekleştirilmiştir.

Aslında, "Kürt sorunu" olarak adlandırılan bu mesele oldukça karmaşık ve hassas bir konudur. Bundan dolayı da konunun ayrıntılı bir şekilde ortaya konulması, bu çalışmanın amacı dışındadır. Ancak, sorunun Türkiye'deki

polislik anlayışını derinden etkilemiş olması nedeniyle de konunun biraz daha üzerinde durulması bir zorunluluk olmaktadır.

Bölgenin ekonomik açıdan kalkındırılmasına yönelik çabalar dışında, Türk hükümetlerinin genel yaklaşımı konuya sadece bir güvenlik meselesi olarak bakmak ve PKK faaliyetlerini olağanüstü yöntemlerle ve anti-terör yasalarıyla engellemeye çalışmak olmuştur (Bal: 199, s. 2). Silahlı Kuvvetler ve polis teşkilatı PKK'nın terörist eylemlerine karşı son derece meşakkatli bir savaş yürütmüşlerdir. Bu durum, büyük oranda, Cornell'in ortaya koyduğu çerçevede değerlendirilebilir:

“Resmi Türk anlayışında Kürt problemi yoktur; daha ziyade, Güneydoğu bölgesinde söz konusu olan bir sosyo-ekonomik sorun vardır. Ayrıca bu, aynı zamanda, Türkiye'nin gücünü zayıflatmayı hedef alan yabancı devletlerin desteğine dayanan bir terör sorunudur.” (Cornell, 2001, s. 31-32).

Daha Önce de açıklandığı gibi, sorun karşısında böylesine sert bir tutum alınmasının temel sebebi, devletin üzerine bina edildiği “Kemalist ideolojidir”. Modern bir Türk ulusu yaratma ideali çerçevesinde buna karşı gelen tüm etnik, dini ve radikal gruplar güvenlik kuvvetlerini karşılarında bulmuşlardır.

Ancak, ülkede PKK terörünün yarattığı tansiyon etkisini kaybettiğe günümüz politik atmosferinde “Kürt Sorunu” olarak adlandırılan bu soruna ilişkin konular siyasal partiler tarafından, hatta Milli Güvenlik Kurulu toplantılarında açıkça tartışılır hale gelmiştir. Dahası, daha son yıllara kadar

tabu olarak kabul edilen Kürtçe televizyon yayını ve daha çok kültürel haklar konusunda, Avrupa Birliği'ne tam üyelik kriterlerinin (Kopenhag) yerine getirilmesi yönündeki MGK kararının da etkisiyle, reform niteliğinde yasal düzenlemeler yapılmıştır. Ayrıca PKK örgütü lideri Abdullah Öcalan'ın da yararlanacağı bir düzenleme olarak idam cezası kaldırılmış, insan hakları ihlallerini tamamen ortadan kaldırmak amacıyla, polislik alanındaki mevzuat daha da sıkılaştırılmıştır. Tüm bu reformlar Türk kamuoyunda olduğu kadar, Avrupa kamuoyunda da Avrupa Birliği'ne ve liberal demokrasiye atılan büyük bir adım olarak değerlendirilmiştir.



## 2.2. POLİS MODELLERİ ÇERÇEVESİNDE TÜRK POLİSİ

### Genel Olarak Türk Polis Sistemi

Avrupa örneğiyle benzer şekilde, Osmanlı yönetiminin monarşik sistemi oldukça merkezi ve Avrupai bir polis sistemi ortaya çıkarmıştır. Güçlü Osmanlı idaresi altında sultan ülkenin “sahibi” iken halk siyasi haklar yönünden onun “kulları” idi. Tüm devlet görevlilerinin nihai amacı sultan adına düzeni sağlamaktı, sultan da, bunun karşılığında, halkın güvenliğini sağlıyordu.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde polislik görevlerini üst düzey profesyonel askerler olan “Yeniçeriler” yerine getiriyordu. Yeniçerililer sultanın ve baş vezirin idaresi altında görev yapıyorlardı. İlk profesyonel polis gücü “Zaptiye Meshuriyeti” adıyla 1845 yılında İstanbul’da kuruldu (Kuyaksil: 2000, s. 7).

1923 yılında Modern Türkiye’nin kurulmasından sonra Ankara’da Emniyet Genel Müdürlüğü kuruldu ve polis İçişleri Bakanlığının kontrolü altına alındı. Polislik alanını düzenleyen temel düzenlemeler, 1934 yılında çıkarılan Polis Vazife ve Selahiyet Kanunu ve 1937 yılında çıkarılan Polis Kuruluş Kanunu çerçevesinde yine bu dönemde oluşturulmuştur. Daha sonra ise 1953 yılında başlıca polis departmanlarından biri olarak Trafik Polisi

kurulmuştur. Öyle anlaşılmaktadır ki, yeni cumhuriyetin temel polis örgütlenmesi 1950'li yıllar itibariyle bitirilmiştir (Kuyaksil: 2000, s. 12).

Türkiye'de polislik faaliyetinden sorumlu iki ayrı temel polis gücü vardır: Ulusal polis teşkilatı (Emniyet Genel Müdürlüğü) ve Jandarma (Jandarma Genel Komutanlığı). Ülkemizde İçişleri Bakanlığı her iki polis gücünün de sevk ve idaresinden sorumludur.

Bürokratik açıdan ise Emniyet Genel Müdürü tüm polis teşkilatını başkent Ankara'dan idare eder. Yine Emniyet Genel Müdürü idaresi altında yer alan büyük bir merkezi örgütün yanısıra, tüm ülke geneline yayılmış il ve ilçe polis müdürlükleri mevcuttur (Polis: 1993, s. 10-12). İl ve ilçe polis müdürlükleri, idari fonksiyonları bakımından illerde valilerin, ilçelerde ise kaymakamların emri altındadır. Aynı zamanda bu müdürlükler yargısal fonksiyonları bakımından kıdemli başsavcılarının kontrolü altındadırlar.

Ulusal Jandarma ("gendarmerie nationale") teşkilatının Savunma Bakanlığına bağlı olduğu ve Türkiye'nin Jandarma teşkilatlanmasında örnek aldığı Fransa'nın aksine, Türk jandarması polislik görevleri bakımından İçişleri Bakanlığı'na bağlı tutulmuştur. Ancak, askeri görevleri bakımından Jandarma tam anlamıyla bir askeri güç olarak değerlendirilebilir ve bu görevleri itibariyle de Savunma Bakanlığı'na bağlıdır. Polis teşkilatına paralel şekilde, jandarmanın merkezi örgütü doğrudan Jandarma Genel Komutanına bağlı; il ve ilçe teşkilatları ise idari görevleri bakımından vali ve kaymakamlara bağlıdır. Jandarma, polislik görevleri bakımından polis

teşkilatıyla aynı konumdadır; fakat sadece belediye sınırları dışında polis gücü olarak faaliyet gösterir.

Ancak Türk Jandarması bazı yönlerden Avrupa'da görülen "Jandarma sisteminden" farklılık arzeder. En önemli farklılık uzmanlaşma konusundadır. Örneğin Fransız Jandarması bünyesinde sadece polislik görevini yürütmekle sorumlu birimlere sahipken ve personelini askerlik görevini tamamlamışlar arasından almakta iken, Türk Jandarması halen askerlik görevini Jandarma olarak yapanlardan teşekkül etmektedir. Bayley'in (1985) sınıflandırmasına göre değerlendirilmesi durumunda Türk Jandarması, uzmanlaşmamış ve profesyonel olmayan bir güç olarak görülebilir; çünkü Türk Jandarması sadece polislik alanında değil, aynı zamanda askeri alanda da faaliyet göstermektedir. Ne var ki şu belirtilmelidir ki bu çalışmada "polis" kavramı, jandarmanın polislik konusunda görevsel yönden coğrafi alan dışında farklılaştırılmamasından dolayı, polis teşkilatını ve Jandarma gücünü kapsamaktadır.

Ceza yargısı sistemi açısından ise ülkemizde, Fransız sistemine benzer şekilde, mahkemelerde devlet adına hareket eden kamu savcıları (Cumhuriyet savcıları) vardır. Polisin yaptığı soruşturmalarda ise Cumhuriyet Savcıları polisi sevk ve idare eder. Başka bir deyişle Türk yargı sisteminde polis soruşturmaları örneğin Anglo-Sakson sistemine göre daha fazla yargısal denetime tabidir. Ayrıca Türk Polisi illerde valilerin ilçelerde ise kaymakamların idari denetimi altında görev yapmaktadır. Ancak polis, Anglo-

Sakson sisteminde görülen anlamda, seçimle işbaşına gelen yerel yönetimler gibi herhangi bir organa tabi olarak çalışmamaktadır.

Türkiye’de, Fransız modelini (Mawby: 1990) takip eder tarzda, polislik faaliyeti kamu yönetimiyle belirgin bir biçimde iç içe geçmiş durumdadır ki, bu durum Türkiye’de polisin bazı Batılı ülkelerde görülen tarzda örgütsel bir otonomi kazanmasını engelleyen en önemli faktörlerden birisi olarak ortaya çıkmaktadır. Merkezi yönetime göre bir otonom yapı kazanamamanın bir sonucu olarak Türkiye’de polislik geleneksel olarak politik süreçlerle iç içe geçmiştir.

Gerçekten de Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren siyasetin polislik üzerindeki etkisi polislik sisteminin temel karakterlerinden biri haline gelmiştir. Siyasal alanın polislik üzerindeki belirgin etkisi, atamalardan görevde yükselmeye, hatta polisin günlük faaliyetlerine kadar birçok alanda kendini hissettirmiştir (Doğan: 2000, s. 743). Hatta, özellikle aşırı sağ ve aşırı sol gruplar arasında siyasi çatışmaların yaşandığı 1980’lerden önce siyasetin polis üzerindeki etkisi polislik alanında partizan uygulamalara kadar varmıştır.

Aslında kaygı duyulması gereken asıl konu, polisin yasal olarak bağlı olduğu İçişleri Bakanı’nın gözetim ve denetimi altında faaliyet göstermesi değil, “siyasal baskının” Bakanlığın polis üzerinde sahip olduğu etkiyle sınırlı olmamasıdır. Gerçekte siyasal baskı, polisi kendi menfaatleri doğrultusunda işlem yaptırma gücüne sahip olduğuna inanan tüm siyasetçilerden gelmektedir. Bu durum, özellikle Ulusal Polis Teşkilatına personel alımında

ve mevcut personelin görevde yükselmesinde kendini göstermektedir. Bu konularda toplum kesimleri, politikacılar ve bürokratlar tarafından uygulanan kayırmacılığın önemli bir role sahip olduğu inancındadır. Gerçekten de bizzat Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından yapılan bir araştırmaya göre, kıdemli polislerin yüzde 69'u görev sırasında hissettikleri en olumsuz baskının politikacılardan geldiğini ifade etmişlerdir (Doğan: 2000, s. 744).

İddia edilebilir ki bu durum, Türkiye'de iyi düzeyde bir polis-toplum ilişkisi eksikliğinin ve polisin, belirli bir dereceye kadar halktan kopmuş bir şekilde çalışmasının en önemli nedenlerinden biridir. Toplum memurların tarafsızlığı konusunda polise tam bir güven beslemezse, demokratik bir toplum olmanın gerektirdiği düzeyde iyi bir polis-halk ilişkisi sağlamak imkansızdır. Dahası, bu şartlar altında etkin çalışan bir polis sistemi de söz konusu olamaz. Gerçekten de polis tarafından yapılan bir araştırmaya göre, herhangi bir olay durumunda halkın yüzde 30'u polise gitmeme ya da Polis çağırma külfeti altına girmeme niyetindedir; çünkü bunun kendileri bakımından sakıncalı olacağını ya da polis tarafından herhangi bir işlem yapılmayacağı inancındadırlar (Doğan: 2000, s. 742).

Polislik konusunda toplumsal konsensüs ("Public consent") ya da toplum onayı eksikliği etkin ve başarılı bir polis modeli önünde ciddi bir engel teşkil eder. Başka bir deyişle Polis, sadece demokratiklik bakımından halka karşı sorumlu bir güç olmak için değil, aynı zamanda polislik politikalarında başarılı olmak için de toplumun işbirliğine ihtiyaç duyar. Ayrıca katı polislik

anlayışı (“harsh policing”) daha sert tedbirler doğurur, çünkü bu tedbirler bilgi akışını ve polise olan toplumsal desteği azaltır. Kavgacı'nın da açıkça ortaya koyduğu gibi; “... Halkın polisten uzaklaşmasıyla tepkisel polislik politikası arasında yakın bir ilişki vardır. İkisi de birbirini besler ve birbirlerine dayanırlar” (Kavgacı: 1995, s. 191).

Polisin halkla yakın bir ilişki kuramamış olmasının önemli bir diğer nedeni de polis memurlarının eğitim düzeylerinin yeterince yüksek olmamasıdır; artık önlisans düzeyinde iki yıllık eğitim veren polis meslek yüksek okullarının kuruluşundan önce daha son yıllara kadar yeni bir polis memurunun eğitim süresi sadece dokuz aydı. Ancak şüphesiz bu açıklama Polis Akademisinden mezun olan komiser sınıfı için geçerli değildi. Fakat aslında, hala geleneksel otoriter ve grup-merkezli kültürün izlerini taşıyan (Doğan: 2000, s. 738) bir ülkede polis olmanın gereklerini karşılayabilmek bakımından, komiserlere göre alt kademe yeralan polis memurlarının da formal bir sosyalizasyon süreci yaşayabilecekleri iyi bir eğitime ihtiyaçları vardır.

### **“Parçalanmış Toplumlar” ve Türk Polis Sistemi**

Her ne kadar Türkiye, Kuzey İrlanda ve İsrail gibi bir “parçalanmış toplum” olarak (“divided societies”) görülemezse de Türk polis sistemi bazı bakımlardan Brewer'in (1991) “parçalanmış toplumlar”da görüldüğünü iddia

ettiği polis sistemi çerçevesinde tartışılabilir. Türkiye “parçalanmış bir toplum” değildir; ancak, yukarıda açıklandığı gibi, geçmişte bazı dönemlerde toplumsal gruplar arasında şiddetli siyasi çatışmalar meydana gelmiş, ayrıca son yıllara kadar etkisini sürdüren şiddetli terörist saldırılar ülkenin polis sisteminin oluşmasında son derece belirleyici olmuştur. Bu anlamda Türk polis sistemi, ister istemez, bazı özellikleri itibarıyla “parçalanmış toplumlarda” görülen polis sisteminin bazı özelliklerini kazanmıştır.

Gerçekten de Türkiye, ülkenin güneydoğusunda PKK tarafından yürütülen ve sözde bir Kürt Devleti kurmayı amaçlayan ağır bir siyasal şiddete maruz kalmıştır. Bununla birlikte, bunların belirli oranda siyasal amaç taşıdığı kabul edilse bile, bu terörist saldırılar tek başına Türk Halkının “parçalanmış bir toplum” olarak kabul edilmesi için yeterli kriter teşkil etmez. “Parçalanmış bir toplumda” çatışma aynı zamanda toplumlar-arası şiddet şeklinde kendini gösterir (Brewer: 1991, s. 180). Ancak Türkiye örneğinde hiçbir zaman Türk Halkı ve Kürt toplulukları arasında toplumlar-arası bir çatışma görülmemiştir.

Bal bu soruna ilişkin çalışmasında şu sonuca varmaktadır: “Türkler ve Kürtler arasındaki temel farklılık dinleri, tarihleri ve kültürleri değil, dilleri olmuştur.” (Bal: 1999, s. 737). Dahası, toplumlar-arası evlilikler ve ülkenin gelişmiş Batı şehirlerine yönelik Kürt göçü etnik farklılığı o kadar azaltmıştır ki, Batı metropollerinde yaşayan Türk Kürtlerin çoğu kendilerini toplumun

diğer bireylerinden farklı bir milletin üyeleri olarak görmemektedir (Bal: 1999, s. 337).

Türkiye’yi katı etnik farklılık boyutunda “parçalanmış bir toplum” olarak değerlendirmek mümkün değildir; ancak yine de Türk polis sistemi bu tür toplumlarda görülen bazı özellikleri bünyesinde barındırmaya devam etmiştir. Fakat bu durum Brewer’in kendi analizi dikkate alındığında daha iyi anlaşılır: “Bu süreçlerin bazıları parçalanmamış toplumlarda da mevcuttur, özellikle de etnik tansiyonun parçalanmış toplumlarda olduğu kadar almasa da alt düzeyde mevcut olduğu toplumlarda” (Brewer: 1991, s. 184).

Bu anlamda Brewer’in “parçalanmış toplumların polis sistemi” tipolojisi belirli düzeyde Türkiye için de geçerlidir denebilir. Özellikle son yıllara kadar Türk polis sisteminde görülen ve “parçalanmış toplumların” polisiyle benzerlik arzeden en önemli özellikler şöyle sıralanabilir: Türk polisi geçmişte, siyasal değişimi önlemek ve muhalefeti bastırmak amacıyla, zaman zaman baskıcı tedbirler uygulamıştır. Özellikle Türkiye’de polisin temel fonksiyonunun rejimi korumak olduğu dikkate alındığında, bu durum daha belirgin olmaktadır. İkinci temel bir özellik olarak Türk polisinin siyasal alana göre bir özerklik (“Police autonomy”) kazanabilmiş olmasından söz edilemez. Türk polisi daima siyasetin baskısını üzerinde hissedegelmiştir; bu baskı sadece bağlı bulunduğu İçişleri Bakanı’ndan ya da hükümetten değil, genel olarak siyasal alandan gelmektedir. Geçmişte bazı dönemlerde bu baskı radikal grupların Ulusal Polis Teşkilatına sızabilmesine kadar varmıştır (Kavgacı: 1995, s.



177). Şüphesiz ki bu durum toplumun gözünde polisin tarafsızlığını ve meşruluğunu önemli düzeyde kaybetmesine neden olmuştur. Üçüncü bir benzerlik olarak, özellikle bölücü terörle mücadele sürecinde olmak üzere, polis zaman zaman sınırlandırılmamış güç kullanmıştır. Bu durum, olağanüstü halin uygulandığı yerlerde polise verilen yetkilerde olduğu gibi, büyük oranda mevzuatın polise tanıdığı geniş yetkilerden kaynaklanmıştır. Son olarak da Türk polisi, özellikle geçmişte görülen terörist saldırılar nedeniyle ileri derecede silahlandırılmış bir polistir.

Yine Türk polisinin, “parçalanmış toplum” polisleriyle ortak bir özellik olarak, suçla mücadelenin yanısıra ülke güvenliğini sağlamakla uğraştığını ve dolayısıyla ikili bir role sahip olduğunu söyleyebiliriz. Özellikle PKK'nın çökertilmesi öncesinde görülen ve kamu düzenini ciddi şekilde tehdit edici olaylar nedeniyle, ülkenin belirli bölgelerinde iç güvenlik meseleleri bölgede yapılan polislik faaliyetlerinin öncelikli amacı haline gelmişti. Bunun bir yansıması olarak da farklı sosyal grupların polise bakış açılarının farklılık arzettiğini görüyoruz (Piar: 1992). Bunun temel nedeni ise ideolojik farklılıkların polise karşı tutum almakta önemli bir rol oynamış olmasıdır; bir grup polisi kendilerinden birileri olarak görürken, diğer bir grup baskı aracı olarak değerlendirmiştir.

Yine bu dönemde polis sistemini karakterize eden bir diğer özellik de, polis teşkilatıyla ordu arasında terörle mücadelede gösterilen yakın işbirliğidir. Terörle mücadele sürecinde, özellikle güneydoğu bölgesinin dağlık

alanlarında bu ilişki tamamen orduya teslimiyet noktasına ulaşmıştır. Ancak daha önce de değinildiği gibi, aslında Türk Silahlı Kuvvetleri sadece bu alanda değil, özellikle ülkenin güvenliğini ilgilendiren pek çok alanda polis teşkilatı ve devletin diğer temel kuruluşları üzerinde büyük bir etkiye sahip olmuştur (Aydın: 1997).

Türk Polisi, Brewer'in "parçalanmış toplumların" polis sistemlerinin özellikleri olarak ortaya attığı özelliklerin bazılarını da hiç taşımamıştır. Örneğin bu, "parçalanmış toplumlarda" görülen polislik fonksiyonlarının dominant toplum üyeleri tarafından da üstlenilmesi durumu için geçerlidir. Diğer taraftan ise, "parçalanmış toplumun" diğer bazı kriterleri bakımından durum tartışmaya açıktır. Bir örnek vermek gerekirse "etkin bir halka karşı sorumluluk mekanizmasının bulunmaması", tartışılabilir de olsa, Türk Polis sistemi için geçerli değildir. Türkiye'de polisin görevinde "yerel topluluklara" ("local communities") karşı sorumluluk taşımadığı doğrudur. Ancak Türkiye'de polis, Avrupa polis geleneğinde görülen tipik parlamenter tarzda – ilgili bakanlık kanalıyla halka karşı sorumludur.

Özet olarak Türkiye, İsrail, eski Güney Afrika ve Kuzey İrlanda gibi "parçalanmış" bir toplum olmasa da Brewer'in (1991) topolojisi belirli oranda Türk polis sistemi için de geçerlidir. Bu göstermektedir ki, Brewer'in kendisinin de öngördüğü gibi, polis ülkenin farklı bölgelerinde farklı fonksiyonlar üstlenebilmektedir.

### **2.3.YAPISI, İŞLEVLERİ VE SORUMLULUĞU BAKIMINDAN TÜRK POLİSİ**

“Yapı” bakımından Türk Polisi merkeziyetçi polis sistemine sahip ülkelerden birisidir. Türkiye İçişleri Bakanlığının kontrolü altında bulunan bir polis teşkilatına sahiptir. Ayrıca ülkede, Fransız polis modeline benzer şekilde, kırsal alanlarda polislik faaliyetinden sorumlu olan bir merkeziyetçi Jandarma gücü mevcuttur.

Fransa’da devletin kurumsallaşması sürecinde yerel güçler devlet otoritesine ciddi bir tehdit oluşturuyordu. Bu durumun bir sonucu olarak da merkeziyetçi bir bürokratik gelenek oluştu. Bunun tersine İngiltere’de ise, ülkenin bütünlüğünü tehdit eden yerel güçler olmaması nedeniyle, ademi merkeziyetçi (“decentralized”) yapılar oluştu ve varlıklarını sürdürebildiler (Bayley: 1985, s. 67-69).

Türkiye’ye baktığımızda ise, merkeziyetçi bürokratik geleneğin merkeziyetçi bir polis yapısının oluşumunda en önemli faktörlerden biri olduğunu görüyoruz. Türkiye’de, toplumun Fransa ile benzer özellikler taşıması nedeniyle, polis modeli olarak Fransız polis sistemi örnek alınmıştır. Her iki ülkede de kırılğan siyasal yapı kamu yönetimlerini şekillendiren en önemli ortak özelliklerden biri olmuştur. Tarihte Fransa’da olduğu gibi, Türkiye’de de her dönemde devlet otoritesine başkaldıran güçler olmuştur.

Dahası, kamu düzenini sağlamak daima modern Türk tarihinin en önemli konularından birisi olagelmıştır. Bu geleneksel kamu düzenini sağlayabilme kaygısı ülkenin geniş bir coğrafi alana yayılmış yüksek oranlı kırsal nüfusuyla biraraya gelince kamusal görevlerin ve kaynakların merkezileşmesi kaçınılmaz olmuştur. Buna ek olarak, yukarıda değinildiği gibi, yeni Cumhuriyet tarafından girilen elitist reformlar merkezîyetçi bir kamu yönetimini gerektiriyordu. Bu süreci Bayley'in şu ilkesi çerçevesinde özetlemek mümkündür:

“Devletleşme ve ulus-inşa etme sürecine şiddetle karşılık verilen yerlerde merkezîyetçi bir polis geleneği oluşur. Devletin mobilizasyon ihtiyacı fazla ise ve ülkede yaygın şiddetle karşılaşmış ise polis sistemi merkezîyetçi geleneğe sahip olma eğilimindedir.” (Bayley: 1985, s. 69-70).

“İşlevler” bakımından ise, yine Fransız modeline benzer şekilde, Türk Polisine pekala başka kurumlarca da yerine getirilebilecek olan bir dizi idari görev verilmiştir. Örneğin Türk Polisi, pasaport verir, kayıp bürosu olarak çalışır ve trafiği düzenlemeden sorumludur (Polis Vazife ve Selahiyet Kanunu). Bu durumun temel nedeni, özellikle kırsal alanlarda faaliyet gösteren Jandarma için geçerli olmak üzere, polis birimlerinin geleneksel olarak en örgütlü ve en yaygın kamu kurumlarının başında gelmesidir. Örneğin Jandarma, birçok devlet kurumunun bulunmadığı kırsal bölgelerde çok eski yıllardan bu yana devletin buralardaki otoritesini sağlamış, gerektiğinde maliyenin vergi toplamasında sorumluluk yüklenmiştir.

Bu alanda henüz uzmanlaşmış birimler kurulmadığından, Türk Polisinin hala temel işlevlerinden birisi trafiği düzenlemektir. Ancak başlıca gelişmiş Batı ülkelerine baktığımızda polisin bu tür eski külfetlerden kurtarıldığını ve polisin ceza yargısı alanında daha uzmanlaşmış bir kuruma dönüştürüldüğünü görüyoruz (Bayley: 1985, s. 110).

Fransa örnek alınarak düzenlenmiş olan Türk Polisinin görev alanı, özellikle kamu düzeni polisliği konusunda olmak üzere, oldukça geniş tutulmuştur. Polisin kamu düzenini sağlama rolünün Polis Vazife ve Selahiyet Kanununun yedinci maddesiyle pekiştirildiğini görüyoruz; “Polis huzuru ve Anayasal düzeni sağlamak için koruyucu ve önleyici tedbirler almakta yetkilidir” (“Polis”te, 1996).

Yıllar boyu süren terörist tehditler ve siyasal istikrarsızlıklar nedeniyle Türkiye’de polisin kamu düzenini sağlamak rolü önplana çıkmıştır. Bu durum özellikle son yıllara kadar bölücü terörün yoğun olduğu güneydoğu bölgesi için geçerlidir.

Türkiye’de polisin bu kadar geniş kapsamlı görevlerle donatılması, Avrupa Polis sistemleri çerçevesinde anlaşılabilir. Bu geleneğin geçerli olduğu Avrupa ülkelerinde, Anglo-Sakson geleneğinin tersine, polis eskiden beri kiliseyle ilgisi olmayan idari fonksiyonları yerine getirmede kullanılmıştır (Fosdick: 1915, aktaran: Bayley: 1985, s. 110). Kıta Avrupası ülkelerinde polisin sorumlulukları geleneksel olarak geniştir. Ancak Bayley iddia etmektedir ki, bazı ülkeler hala polise başka birimlerce yerine getirilebilecek

ek görevler (“auxiliary administrative tasks”) verme eğiliminde olsalar da, dünya genelinde polisin ceza hukuku sistemi alanında daha da uzmanlaştırılması yönünde güçlü bir eğilim vardır (Bayley: 1985, s. 110).

“Sorumluluk” açısından Türk Polisine baktığımızda, yukarıda da çeşitli vesilelerle değinildiği gibi, polisin ulusal düzeyde örgütlenmiş tek bir örgüte sahip olduğunu ve ulusal parlamento vasıtasıyla halka sorumlu olduğunu görüyoruz. Ulusal Polis Teşkilatı (“Emniyet Genel Müdürlüğü”) da Jandarma da yaptıklarından dolayı nihai olarak İçişleri Bakanı’na karşı sorumludur. Başka bir deyişle polis, doğrudan yerel düzeyde seçilmiş kişiler ya da organlar yoluyla değil, “dolaylı” bir şekilde ulusal parlamento yoluyla halka karşı sorumlu tutulmuştur.

Türkiye’de polisin “sorumluluğu” (“accountability of the police”), yerel topluluğu ya da yerel yönetimi kapsayan bir sistem olarak değil, bunun yerine özellikle disiplin prosedürü yoluyla sağlanan polis teşkilatının bir içsel meselesi olarak anlaşılmıştır. Başka bir deyişle, İngiltere’de “Yerel Polis Otoritesi (“Local Police Authority”) örneğinde olduğu gibi polisi yerel topluluğa karşı sorumlu tutacak bir yapı öngörülmemiştir. Örneğin İngiltere ve Galler’de bu yerel otoriteler, bünyesinde seçimle gelen üyelere sahiptir, yerel polis teşkilatının başmüdürünü seçer ve “sorumluluk” açısından üçlü bir yapı öngörür. Bu “üçlü sorumluluk” çerçevesinde polis, başmüdüre (“Chief Constable”), yerel polis otoritesine ve İçişleri Bakanına karşı birlikte sorumludur. Bununla birlikte belirtmek gerekir ki, İngiltere ve Galler polis

sisteminde son yıllarda güçlü bir merkeziyetçilik eğilimi ortaya çıkmıştır ve Loveday'e göre artık polis sistemi "yarı ulusal" ("quasi-national") bir yapı arz etmektedir (Loreday: 1999, s. 132-141).

Yerel bir organa karşı sorumluluk sistemi öngörülmemiş olsa da, Anglo-Sakson polis sistemlerine göre, Türk polisinin davranışlarının yargısal görevler bakımından daha sıkı bir kontrole tabi tutulduğu söylenebilir. Türkiye'de polis soruşturmaları cumhuriyet savcılarının denetiminde yürütülmektedir; polis soruşturma sırasında savcının talimatına göre hareket etmek zorundadır.

Türkiye'de halkın geleneksel devlet anlayışı polis sorumluluk sisteminin karakterini belirleyen en önemli faktörlerden birisi olmuştur. Genel olarak Türk toplumu, Anglo-Sakson toplumların tersine, devlet görevlilerine özellikle de polise karşı itirazda bulunmama, onların otoritesini sorgulamadan kabullenme eğiliminde olmuştur. Bu anlamda polis devletin somutlaşmış ifadesidir ve onlar korkulması gereken şahıslardır (Doğan: 2000, s. 742). Devlet hizmetinin ise ayrı bir kutsallığı vardır ki bu, polisin yerel toplumlara karşı sorumlu tutulmamasında en önemli etkenlerden birisi olmuştur.

Türkiye'deki polis sorumluluğu anlayışını etkileyen bir diğer yapısal faktör de Türk toplumunun özellikle mezhepsel ve etnik köken yönünden heterojen bir toplum olmasıdır. Fransa'daki duruma benzer şekilde, Cumhuriyetin temel kurumları yapılandırılırken asıl kaygı ülkenin ulusal bütünlüğünün korunması olmuştur. Bu sebeple Cumhuriyet, polis

sorumluluğu anlayışını, yerel polis örgütlerinin örgütsel özerkliğinden ziyade örgüt-dışı sorumluluk mekanizmalarına dayandırmıştır. Modern Türkiye’de artık sosyal çatışma noktalarının törpülenmiş olmasına rağmen, bu durum, özellikle devletin kuruluş aşamasında, Bayley’in polis sorumluluğu konusundaki şu tespitiyle paralellik arz etmektedir:

“Sosyal çatışma noktalarının (social cleavages) keskin olduğu, özellikle de ırksal, dinsel ve etnik farklılıkların fazla olduğu yerlerde otorite uygulama kabiliyetine sahip devlet kuruluşlarının kendi işlerini kendileri yapmaları konusunda güvenilmez. Bunlar devlet muhaliflerinin eline düşmesin diye sıkı bir şekilde kontrol altında tutulur ve bilinçli şekilde güçleri –başka kuruluşların- gücüyle dengelenir” (Bayley: 1985, s. 186).

Polis tarafından uygulanabilecek olan işkence ve diğer kötü muamelelerin yasalar tarafından kesin şekilde yasaklanmış olmasına, bu tür suçlar için verilecek hapis cezalarının sürelerinin uzun olmasına karşın, Türkiye’de polise karşı yapılan bu tür suçlamaların miktarı pek de az değildir. Zaman zaman polisin yasaların dışına çıktığı, yasaların ise kötü muameleleri engelleyebilecek kadar berrak olmadığı yönünde iddialar gündeme gelmektedir. İlginç bir şekil de işkence iddialarının çoğu illegal örgütlerin, özellikle de PKK’nın eski üyeleri tarafından dile getirilmiştir (Dorsey: 2000). Bu durum, itiraf edilmesini sağlamak ve bilgi almak amacıyla polisin özellikle terör sanıklarına karşı demokratik olmayan soruşturma usullerine başvurmuş



olabileceğine işaret etmektedir. Bu konuyla ilişkili olarak da farklı etnik ve siyasi gruplar polis performansını farklı farklı değerlendirmiştir.

Bağımsız mahkemeler ve disiplin prosedürü Türkiye’de polis sorumluluğunu sağlayabilecek temel amaçlardandır. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki, Türkiye’de, İngiltere’deki polis şikayetleri kurumu örneğinde olduğu gibi, polise yönelik olarak dile getirilen şikayetleri inceleyecek bir kuruluş yoktur. Bunun yerine, ciddi vakalarda Cumhuriyet savcılarını kendiliklerinden harekete geçmeye yetkilidirler.

Polis sorumluluğuyla ilişkili olarak, Türkiye’de polis teşkilatıyla yerel topluluk arasındaki ilişkiye de değinmek yerinde olacaktır. Hatta, Batı polis sistemlerinde uygulanan en popüler polis modellerinden birisi olan “toplumcu polislik” (Community policing) anlayışı çerçevesinde Türkiye’de mevcut polis-toplum ilişkisinin kısaca değerlendirilmesi büyük önem arz etmektedir.

Toplum danışma programları (community consultation programs) örneğinde olduğu gibi polis-toplum işbirliğini öngören ve polislik faaliyetlerinde yerel toplumun söz sahibi olmasını amaçlayan toplum polisliği girişimleri neredeyse Türkiye’de hiç uygulanmamıştır. Bu büyük oranda Avrupa sistemine paralel olarak polisin geleneksel olarak yerel toplumların değil, merkezin kontrolünde olmasının bir sonucudur. Türk Polisinin üstlendiği rol “toplumcu polislikten” ziyade idari bir görev olarak değerlendirilebilir. Bu anlamda, “toplumcu polisliğin” örgütsel bir amaç olarak benimsendiği Anglo-

sakson polis sistemlerine göre belirgin şekilde farklılık arzeden bir sistem geçerlidir.

Brogden'in (1999) de ima ettiği gibi, oldukça farklı bir polislik geleneğine sahip olan Avrupa ülkelerinin "toplumcu polislik" sistemini ülkelerine taşımada ve uygulama sürecinde son derece ciddi sorunlarla karşılaştıklarını görüyoruz. Gerçek anlamda bir toplumcu polislik girişimi olmamış olsa da Türkiye de bu modeli transfer etmeye çalışıp da bunda büyük güçlükler yaşayan Avrupa ülkeleri listesine eklenebilir; çünkü Türkiye daha ziyade Avrupa sistemini andıran bir polis sistemine sahiptir.

Oldukça bulanık olsa da "toplumcu polislik" literatürüne göre genel anlamda polisliğin hizmet boyutunun önplana çıkarıldığı görülür ve bu anlayış polisle yerel halkın sorunların tanımlanması ve çözümünde işbirliği içinde çalışabilecekleri savına dayanır. Ancak Alderson'un da ima ettiği gibi, "ortak iyiliğin" tanımlanamadığı ve kültürel farklılığın belirgin olduğu toplumlarda böyle bir girişimin başarısı söz konusu olamaz. Ayrıca Goldstein'in (1987) belirttiği gibi, yerel toplumun polislik faaliyeti üzerindeki aşırı etkisi görev suiistimallerine ve polisin görevini etkin bir şekilde yerine getirememesine yol açabilir. Yani kısaca, "toplumcu polislik" modeli dünya genelinde yüksek düzeyde bir popüleriteye ulaşmış olsa da bu polislik anlayışının oldukça karmaşık olan Türk Polis sisteminin problemlerinin çözümünde mucizevi bir ilaç olarak değerlendirilmesi mümkün değildir.

Bu bölümde ortaya kondu ki Türkiye'nin günümüzdeki polislik anlayışı büyük oranda tarihsel gelişmelerin ve ülkemizin kendine özgü siyasal ve sosyal problemlerinin şekillendirdiği bir sistemdir. Bu anlamda çalışmamızda da devlet sisteminin üzerine bina edildiği temel prensipler ve uzun yıllar süren terörist tehditler vurgulanmıştır. Daha sonrasında ise Türk polisi Batılı ülkelerde görülen çeşitli polis sistemlerine ya da polislik anlayışlarına atıfta bulunularak tartışılmıştır. Ayrıca "yapısı" bakımından Türk polis sisteminin oldukça merkezî bir güç olduğu ortaya kondu.

"İşlevleri" bakımından ise, polisliğin geleneksel olarak politik bir mesele olarak ele alındığı ve bunun sonucunda polisin toplumsal kontrol rolünün vurgulandığı ifade edildi. Türk polisi sadece klasik parlamenter sistem aracılığıyla halka karşı ve bağımsız mahkemeler yoluyla da yasalara karşı sorumludur. Ayrıca ülkemizde polis sisteminin taşıdığı özelliklerin çoğunun başta Fransız modeli olmak üzere "Avrupa" polis modeli çerçevesinde anlaşılıp açıklanabileceği ifade edildi.

Batı polis sistemleriyle yapılan karşılaştırmalar sayesinde Türk polis sisteminde bazı problematik alanlar olduğu anlaşıldı. Örneğin Türk toplumunun "parçalanmış bir toplum" olarak nitelenememesine rağmen bu tür parçalanmış toplumların polis sistemlerinde görülen bir çok polislik sorunuyla Türk polisinin de karşılaşmış olduğu ortaya kondu. Bu nedenle, çalışmanın sonuç bölümünde başlıca kaygılardan biri, daha demokratik bir polis sistemine nasıl ulaşılabileceği konusu olacaktır.

## SONUÇ

Bu çalışmada Türk polis sisteminin doğasını ortaya koyabilmek için öncelikle başlıca liberal Batı ülkelerinde geçerli polislik modelleri incelendi. Dahası, “Anglo-Sakson” ve “Kıta Avrupası” gibi polis modellerinin yeterli genellemelere ulaşıp ulaşamadığı tartışıldı. Sonrasında ise çalışmanın birinci bölümünde, bir çok yazarın spesifik konularda yaptıkları polislik tipolojileri irdelendi.

Ancak görüldü ki, ilk bakışta kolay bir sorun gibi görünse de polisin kim olduğu konusunda bile akademisyenler arasında görüş birliğine yoktur. Özellikle de birbirinden çok farklı devlet sistemlerinde faaliyet gösteren polis sistemlerini dikkate aldığımızda farklılıklar derinleşmektedir. Bazı sistemlerde polis hükümetin toplumu kontrol aracı olarak çalışırken liberal demokrasilerde halka hizmet için vardırırlar. Ancak polisin üstlendiği rol ülkelerin devlet sistemlerine ve kültürlerine göre farklılıklar arzetsse de tüm liberal demokrasilerde polis, en önemli unsur olarak, yaptıklarından dolayı halka karşı sorumludur.

Tezin amaçlarıyla paralel olarak, bu çalışmada polis sistemleri özellikle şu üç kriter çerçevesinde incelenmiştir: “örgütsel yapı”, “işlevler” ve “polis sorumluluğu”. “Örgütsel yapı” konusunda, polis sistemlerinin merkeziyetçilik yada ademi merkeziyetçilik düzeyleri ele alınmıştır. Bir ülkede

polis sisteminin merkeziyetçilik düzeyi idari gelenekler, rejimin karakteri ve özellikle de geçirilen devlet-inşa süreci olmak üzere pek çok faktörce belirlenir. Örneğin Fransa, devlet otoritesini sağlamlaştırma sürecinde sık sık güç kullanmak zorunda kaldığından merkeziyetçi bir polis sistemine sahip olmuştur. İngiltere’de ise devlet otoritesine karşı ciddi başkaldırıları yaşanmadığından polis geleneksel olarak ademi merkeziyetçi bir yapılanmaya gitmiştir.

“İşlevler” bakımından ise, belirli bir polis sisteminde polisin geleneksel olarak ya kamu düzeni tedbirlerine ağırlık vermek suretiyle sosyal kontrol rolü üzerinde yada suçla mücadele rolü üzerinde yoğunlaştığı görüldü. Örneğin geleneksel olarak polisin politik işlevlerine ayrı bir önem verilen Fransa’da polisin sosyal kontrolü sağlama rolü önplana çıkmıştır. Buna karşın, Anglo-Amerikan ülkelerinde ise yoğun toplumsal olayların yaşandığı dönemler dışında polisin sosyal kontrol işlevi hissedilir olmamıştır.

“Polis sorumluluğu” konusunda Batı demokrasileri uygulamaları incelendikten sonra görüldü ki polisi halka karşı sorumlu tutmanın tek yöntemi yoktur yada bir tür yöntem en iyi ve en etkin yöntem olarak tanımlanamaz. Ancak bu konuda önemli olan, mevcut polis geleneğiyle uyumlu olacak şekilde, polisin halkın taleplerine karşı duyarlı hale getirilmesi ve polisin yaptıklarından dolayı halka hesap vereceği mekanizmaların devreye sokulmasıdır. İdari mekanizmalar dışında polis demokratik ülkelerde mesleki suçlardan dolayı bağımsız yargı kanalıyla yasalara karşı da

sorumludur. Ayrıca bu çalışmada, formel yöntemlerin yanısıra örgütte geçerli olan polis kültürü gibi informel kontrol mekanizmalarının da etkin bir polis sorumluluğunu sağlamada taşıdığı öneme değinildi.

Polis sorumluluğunun sağlamanın Batılı ülkelerde çeşitli yöntemlerinin olduğuna değinildi. Fransa ve İtalya gibi bazı ülkeler bu konuda asıl olarak polisin siyasal kontrol yada idari gözetim yöntemleriyle merkezi yönetime karşı sorumlu tutulduğu mekanizmalara dayanmışlardır. İngiltere gibi bazı ülkelerde ise, giderek polis üzerindeki merkezi kontrol artmakta olsa da, yerel(mahalli) kontrol mekanizmaları hala ağırlığını sürdürmektedir. Bu farklı sistemler karşılaştırıldığında genel olarak birinde(Fransız sistemi) polisin ulusal parlamento kanalıyla ulusal düzeyde halka karşı sorumlu tutulduğunu, diğerinde ise(Anglo-Sakson sistemde) hala geçerli olan yerel mekanizmalar kanalıyla polisin mahalli düzeyde daha ziyade yerel halka karşı sorumlu tutulduğunu söyleyebiliriz.

“Anglo-Sakson” ve “Kıta avrupası” sistemleri çoğu zaman diğer Avrupa ülkelerinde de etkili olan en köklü polis modelleri olmuştur. Bu çalışmada bu iki modelin ülkelerin geçirdiği farklı tarihsel ve siyasal gelişmelerin bir sonucu olduğu vurgulandı. Avrupanın merkezîyetçi monarşik devletleri, merkezîyetçi polis örgütleri vasıtasıyla polisin sosyal kontrol rolünü belirginleştiren bir polis modeli yaratmışlardır. Bu geleneğin klasik temsilcisi olan Fransa’da olduğu gibi, polis devletin gereksinim duyduğu her tür idari görevi üstlenmiştir. Tüm bunların doğal sonucu olarak da polis, mahalli

sakinlere hesap vermek yerine merkezi yönetime karşı sorumlu olacak şekilde örgütlenmiştir.

Diğer tarafta ise, İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'nin başını çektiği Anglo-Sakson polis modeli vardır. Bu geleneğin hakim olduğu sistemlerde her zaman polisin merkezi yönetimin bir baskı arcına dönüşmesinden korkulmuştur. Bu korkunun bir sonucu olarak da polisin genellikle ademi merkezietçi bir yapıda örgütlenmesine dikkat edilmiştir. "Kıta Avrupası" modelinden farklı olarak "Anglo-Sakson" polis toplumsal kontrolden ziyade sadece suçla mücadele üzerinde yoğunlaşmıştır ve yerel halka yakınlık ve ona hesap verme sürekli gündemde tutulmuştur.

Daha ziyade coğrafi kriter dikkate alınarak yapılan bu sınıflandırma liberal Batı demokrasilerinde geçerli olan polis sistemlerini ana hatlarıyla anlama konusunda oldukça önemli bir kolaylık sağlamıştır. Gerçekten de Kıta Avrupası ve Anglo-Sakson polis sistemleri farklı polislik felsefelerinin sonucu olarak ortaya çıkmışlardır. Bunun belki en önemli örneklerinde birisi olarak, Anglo-Sakson ülkelerde polisten sadece suç ve suçlularla daha etkin mücadele beklenirken Kıta Avrupasında polisten merkezietçi bir yapılanmayla toplumsal kontrolü ve ülke genelinde merkezi yönetimin kamu düzenini sağlaması istenmiştir.

Ancak bu sınıflandırma teorik olarak oldukça etkin olsa da, günümüzde Batılı ülkelerde geçerli münferit polis sistemlerini bu sınıflandırmaya göre kategorikleştirmeye çalıştığımızda bu sınıflandırmanın

zayıf yönleri ortaya çıkmaktadır. Gerçekte ele alınan her münferit polis sistemi her iki modelden de unsurlar taşıyacaktır ve zamanla sürekli yeni özellikler kazanacaktır. Örneğin ademi merkezîyetçi Anglo-Sakson polis geleneğinin başını çeken İngiltere polis sisteminde son yıllarda güçlü bir merkezileşme eğilimi görülmektedir. Buna karşın Fransa'da ise genel anlamda kamu yönetiminde olduğu gibi polis örgütlenmesinde de güçlü bir yerelleşme akımı etkili olmuştur. Belki de burada vurgulanması gereken husus, ülkelerin hiçbir zaman için bu ideal modellemelerden hiçbirine tam olarak uymadığı, gerçekte de bu sınıflandırmaların kaba genellemelerden yola çıkılarak oluşturulan teorik kategoriler olduğu ve dolayısıyla da münferit bir polis sistemine uygulanırken bazı çekincelerle hareket edilmesidir.

Brewer bu farklı polis modellerinin karakteristik özelliklerinin herhangi bir polis sisteminde bir arada bulunabileceğini vurgulamıştır(Brewer: 1996, s.229). Bunun yerine Brewer, devletlerin toplumsal olaylar karşısında kriminalizasyon, bastırma ve uzlaşma olmak üzere üç tür strateji izlediğinden bahsetmiştir. "Kriminalizasyon" stratejisinde polis toplumsal olaya karşı tedir alırken sorunun politik yönünü gözardı eder. Benzer şekilde "bastırma" stratejisinde de polis sorunu çözmekten ziyade güç kullanarak olayı sindirme yoluna gider. Diğer taraftan "uzlaşma" yönteminde toplumsal olayın altında yatan problemin ortadan kaldırılması amaçlanır. Dahası Brewer'e göre, tekrar benzeri düzensizliklerin yaşanmasını engelleyen "uzlaşma stratejisi" liberal demokrasinin değerleriyle en uyumlu stratejidir.



Bu çalışmada ayrıca, Türkiye'nin geçmişte yaşadığı sorunlarla olan ilgisinden dolayı, Brewer'in "parçalanmış toplum polisi" tipolojisi de ele alındı. "Parçalanmış toplum", din yada ırk gibi keskin bir sorun nedeniyle şiddet hareketlerinin yaygın olduğu, derin bir toplumsal çatışmanın yaşandığı toplumdur(Brewer: 1991, s.179). O'na göre, bu tür parçalanmış toplumlarda polisin uyguladığı yöntemler sosyal yönden entegre olmuş toplumlarda uygulananlardan oldukça farklı özellikler taşır. Örneğin, belirgin özellikler olarak, böyle bir toplumda polis kanunları ayrımcı bir şekilde dominant grubun çıkarları için kullanır ve polislik faaliyetleri siyasallaşmıştır. Ayrıca polis kamu düzenini sağlayabilmek için orduyla sıkı bir ilişki içindedir. Ancak Brewer'in kendisinin de kabul ettiği gibi, bu özelliklerden bazıları çeşitli dönemlerde pekala liberal bir demokraside de görülebilmektedir.

Ayrıca, özellikle Anglo-Sakson ülkelerde olmak üzere Batılı ülkelerde son yıllarda oldukça popüler hale gelen "toplumcu polislik"(community policing) nosyonuna da bu çalışmada kısaca yer verilmesi gerekiyordu. Kısaca ifade etmek gerekirse "toplumcu polislik", belirli bir polislik bölgesinde polisin ve mahalle sakinlerinin sorunları tanımlamada ve çözmede beraber hareket etmesidir. Ancak bu çalışmada, ne kadar demokratik ve iddialı görünürse görünsün bu yöntemin başarısının, yerel toplumun kendi içindeki kaynaşma ve işbirliği yapma düzeyinin çok yüksek olmasına bağlı olduğu savunuldu; çünkü aksi halde "ortak iyiliğin"(Alderson: 1979, s.46) tanımlanması ve elde edilmesi mümkün olmayacaktır. Dahası, oldukça farklı polislik felsefesi ve uygulamaları nedeniyle Avrupa polis sistemlerinin bu

yöntemi benimsemeye büyük sorunlar yaşadıklarına deryinildi(bakınız: Brogden: 1993).

Çalışmanın ikinci bölümünde ise, Türk polis sistemi Batılı ülkelerde görülen polis sistemleri çerçevesinde ele alındı. Ancak görüldü ki Türkiye'deki polis sistemi polis modellerinden hiçbirine tam olarak uymamaktadır; çünkü her ülkenin kendine özgü şartları uygulanmakta olan sistemi yeniden şekillendirmektedir. Bu yüzden de Türk Polisi belirli bir polis modeli çerçevesinde ele alınmamış, tarihi gelişmelere öncelik verilerek mevcut polis sistemi birçok polis tipolojisine atıfta bulunmak suretiyle tartışılmıştır.

Genel olarak Türk Polis sistemine bakıldığında Ulusal Polis Teşkilatı (Emniyet Genel Müdürlüğü) ve Ulusal Jandarma Örgütü olarak polislik faaliyetinden sorumlu iki ayrı polis gücüyle karşılaşılmaktadır. Bunların her ikisi de İçişleri Bakanlığı bünyesinde polislik hizmeti vermektedir. Yani polislik görevleri bakımından Jandarma gücü de hemen hemen aynı görevleri yerine getirmekte; ancak görev alanı kırsal alanlarla sınırlı bulunmaktadır. Her iki polis gücü de oldukça merkezîyetçi bir yapı içinde faaliyette bulunmakta olup, taşrada en yüksek mülki makama adapte edilmişlerdir.

Fransız eşitinden farklı olarak Türk Jandarması, polislik görevleri itibariyle İçişleri Bakanının kontrolü altında görev yapmaktadır. Bu durum, Türk polis sisteminin asıl modeli olan Fransız sisteminin tersine, İçişleri Bakanına örgütsel yönden tamamen birbirinden farklı olan polis ve Jandarma güçleri arasında işbirliğini sağlama konusunda büyük bir imkan

sağlamaktadır. Bununla birlikte Türk Jandarmasının tam anlamıyla profesyonel bir polis gücü olduğunu söylemek mümkün değildir; çünkü Jandarma aynı zamanda ordunun ayrılmaz bir parçasını teşkil etmektedir.

Belirtmek gerekir ki, yeni Türk Cumhuriyeti Fransız polis modelini örnek almıştır; çünkü Fransız sisteminin kamu düzeninin korunmasına verdiği önem ve merkeziyetçi polis yapısı Türkiye'nin sosyo-ekonomik yapısına ve geniş bir coğrafi alana yayılmış yüksek düzeydeki kırsal nüfusuna en uygun olan polis sistemiydi. Üstelik yeni devletin temel amacı, Osmanlı İmparatorluğu'ndan miras aldığı çok milletli bir toplumdaki güçlü bir ulusal devlet yaratmaktı. Bu kapsamlı amacı gerçekleştirebilecek tek devlet modeli oldukça merkeziyetçi ve güçlü bir devlet yapısını öngören Fransız modeliydi.

“Yapısı” bakımından Türk Polis Sistemi merkeziyetçi polis sistemlerindedir. Ülkenin tarihinde sıkça görülen kamu düzeni problemleri oldukça merkeziyetçi bir polis yapılandırmasına yol açmıştır. Ülkenin tarihi merkezi otoriteye başkaldırma örnekleriyle doludur ki bu, devleti merkeziyetçi tedbirler uygulamaya yöneltmiştir. Bu anlamda Bayley'in şu analizi Türkiye'deki durumu özetlemektedir: “Devletin siyasi meşruiyetine yönelik olarak girişilen başkaldırıları, merkeziyetçi polis yapılandırmasının en önemli faktörüdür” (Bayley: 1985, s. 72).

Bununla birlikte, genel anlamda kamu yönetiminin geleneksel merkeziyetçi yapısı özel anlamda da merkeziyetçi polis örgütü Türk Polisini siyasal baskıya açık hale getirmektedir. Polis zaman zaman partizan

müdahalelere ve zaman zaman da bir takım çıkar gruplarının etkilerine maruz kalmaktadır. Ülkede iyi düzeyde bir polis-toplum ilişkisinin de eksikliğinin asıl nedenlerinden birisi olan bu durum, büyük oranda, siyasal alana göre bir polis otonomisinin gerçekleştirilememiş olmasından kaynaklanmaktadır.

“İşlev” kriterine göre Türk Polisinin pasaport vermekten trafiği düzenlemeye kadar geniş bir sorumluluk alanının olduğu görülmektedir. Diğer taraftan Batılı polis sistemlerinde polisin ceza hukukunun uygulanmasında uzmanlaştığını görüyoruz. Bu anlamda, çok sayıda idari görev ve yollarda trafiğin düzenlenmesi sorumluluğu polisi asıl uzmanlaşması gereken alan olan polislik faaliyetinden belirli oranda uzaklaştırmaktadır.

Türk Polisinin diğer bir özelliği de, Fransız sistemine benzer şekilde, polisin sosyal kontrol rolünün belirgin olmasıdır. Daha önce de açıklandığı gibi bu, büyük oranda Türkiye'nin tarihi ve sosyo-ekonomik koşullarının bir sonucudur.

“Sorumluluk” bakımından polisin İçişleri Bakanının parlamentoya karşı taşıdığı sorumluluk yoluyla halka karşı sorumlu tutulduğunu görüyoruz. Bu anlamda polis İçişleri Bakanının kontrolünde olup, polisin ulusal düzeyde sorumluluğundan söz edilebilir. Başka bir deyişle Türkiye’de polis, Kıta Avrupası sistemlerine benzer şekilde, yerel topluma ya da yerel yönetimlere karşı sorumlu tutulmamıştır.

Diğer taraftan Türk Polisinin, “toplumcu polislik” gibi yerel topluma dayalı polislik anlayışına geleneksel olarak fazla bir değer atfetmediğini görüyoruz. Ayrıca yakın zamanda polislik anlayışında bu tür yeniliklerin yapılması olası görülmemektedir.

Bununla birlikte bu çalışmada iddia edildi ki Batı ülkelerinde anlaşıldığı anlamda bir “toplumcu polislik” sistemi Türkiye’nin karmaşık polislik problemlerini çözecek bir sihirli değnek değildir. Anglo-Sakson polis sistemlerine göre oldukça farklı bir polislik anlayışına sahip olan Avrupa ülkelerinin bu tür “toplumcu polislik” programlarının uygulanmasında büyük sıkıntılar yaşadığı bir gerçektir. Anglo-Sakson veyahut Anglo-Amerikan ülkelerine göre oldukça farklı bir toplumsal kültüre ve polislik anlayışına sahip olan Türkiye’nin Avrupa ülkelerinin bile yaşadığı bu tür sıkıntılara maruz kalmaması beklenmemelidir. Ayrıca ifade edildi ki polis ve yerel toplumun ortak amaçlar saptayabilmesi “toplumcu polislik” programlarının önkoşuludur. Ancak kültürel ve sosyo-politik farklılıkların yoğun olduğu bazı yerleşim yerlerinde “ortak iyiliğin” (“common good”) tanımlanabilmesi pek mümkün değildir.

Bununla birlikte ülkemizde polis-toplum ilişkilerinin istenen düzeyden uzak olduğu da bir gerçektir. Siyasal kültür düzeyinin yüksek olmaması ve polisin zaman zaman siyasi baskılara maruz kalması gerçeği gözönüne alındığında, polisi yerel yönetimlere karşı sorumlu hale getirmeyi amaçlamak yerine, polis-toplum ilişkilerini geliştirmek amacıyla yerel düzeyde halka

danışma kurullarının oluşturulması gibi “yapılabilir” yöntemlere başvurulmalıdır. Ayrıca polisi gerçek anlamda halka karşı sorumlu hale getirebilmek için informal sorumluluk mekanizmaları da kesinlikle ihmal edilmemelidir. Örneğin, polisin meslek kültürünün (“police culture”) arzu edilen polis davranış ve tutumlarına ulaşmada oynadığı büyük rol hiçbir zaman unutulmamalıdır.

Türk polisinin yaşadığı bazı sorunların kaynağında endüstrileşmekte olan toplumların yaşadığı sosyo-politik çalkantılar bulunmaktadır. Türkiye’nin tarihindeki askeri müdahaleler de bu kapsamda değerlendirilebilir; çünkü müdahaleler derin ekonomik krizlerde ve kamu düzeninin ciddi şekilde bozulduğu dönemlerde gerçekleşmiştir. Bununla birlikte, ordunun gerek genel olarak siyasal sistem gerekse polis sistemi üzerindeki etkisinin genel anlamda devletin meşruiyetine darbe vurduğu ve demokratik ilkeler itibarıyla bunların haklı gösterilmesinin mümkün olmadığı söylenebilir. Hiç şüphesiz bu tür uygulamalar baskıcı yasaların çıkarılmasına ve sert polislik taktiklerinin benimsenmesine yol açmıştır.

Uzun yıllar süren yaygın terör saldırıları bu alanda baskıcı tedbirlerin alınmasına ve sonuçta da daha otoriter bir polislik anlayışının pekişmesine katkıda bulunmuştur. Türk yönetimleri ise bu tür olayları daha ziyade bir güvenlik meselesi olarak görmüş ve yurdun belirli bölgelerinde yaygın olan bu tür terörist eylemleri engelleyip kamu düzenini sağlamak için “bastırma” ve “kriminalizasyon” stratejileri birlikte uygulanmıştır. Bununla

birlikte bazılarınca “Kürt sorunu” olarak adlandırılan bu sorunun altında yatan asıl nedenleri ortadan kaldırmak amacıyla son zamanlarda gerçekleştirilen yasal reformlar dikkate alındığında “uzlaşma” stratejisinin (“accomodation”) de kullanılmaya başlandığı söylenebilir. Bu yasal reformlar çerçevesinde, Kürtçe de dahil olmak üzere tüm yerel ağızların kullanılması üzerindeki sınırlamalar kaldırılmış, savaş hali dışında idam cezasına son verilmiştir. Bunların liberal demokrasiye geçiş konusunda önemli adımlar olduğu söylenebilir. Bu düzenlemeler sorunu suistimal eden radikal kesimlerin bir takım özgürlük iddialarına son verilmiş ve terörün tamamen sona erdirilmesi ihtimalini de gündeme getirilmiştir. Ancak unutulmamalıdır ki bu kültürel reformlar terörist eylemlerin sona ermesinden kaynaklanan ılımlı ortamda gerçekleştirilmiştir ve terörist saldırıların herhangi bir nedenle tekrar başlaması durumunda ülkede hakim olan olumlu atmosfer yok olacağı gibi sorunun çözümü demokrasi yolundan saptırılmış olacaktır.

Dünyada geçerli olan başlıca yönetim sistemleri incelendiğinde, terörist eylemler gibi kamu düzenini ciddi şekilde tehdit eden olaylarla mücadele edebilmek için, hem otoriter rejimlerde hem de liberal demokrasilerde polisin olağanüstü yetkilerle donatıldığını görüyoruz (Brewer, 1996, s. 219). Bununla birlikte asıl sorunun, bu tür olağandışı yetkilerin demokratik ilkelerle uyumlu olması ve yasal sınırlar içinde kullanılması olduğu unutulmamalıdır.

Türkiye'nin yakın zamanlara kadar şiddetli siyasi çatışmalar ve yoğun bölücü terörist eylemlere sahne olması nedeniyle bu çalışmada Türk Polisi, Brewer'in "parçalanmış toplumlarda" polislik tipolojisi çerçevesinde de kısaca ele alınmıştır. Bu tür bir "parçalanmış toplumda", özellikle dinsel veya etnik temelde gerçekleşen şiddetli bir sosyal çatışma ortamı görülür (Brewer: 1991, s. 179). Ortaya kondu ki Türk toplumu "parçalanmış toplumlardan" değildir; fakat aynı zamanda dünyanın çoğu toplumunun bir özelliği olan heterojen bir toplumdur.

Buna rağmen, geçmişte yaşanan siyasi çatışmaların ve ayrılıkçı terörist ortamın polis sistemi üzerinde yarattığı hasar hala varlığını hissettirmektedir. Bu anlamda Türk Polisinin "parçalanmış toplum" polisleriyle bazı ortak yönleri olduğu söylenebilir. Örneğin ülkenin iç güvenliğinin ciddi şekilde tehlikeye düşmesi, özellikle bölücü terörle savaşta, ülkenin orduya bağımlı hale gelmesine yol açmıştır. Bu anlamda polisle ordu arasında yakın bir operasyonel ilişki ortaya çıkmıştır. Ayrıca polis sadece suçla mücadeleden değil, aynı zamanda devletin iç güvenliğinin sağlanmasından da birinci derecede sorumlu hale gelmiştir. Beklenebileceği gibi de, ayrılıkçı gruplarla olan mücadelelerinden dolayı, farklı toplumsal grupların polise karşı gösterdikleri tutum ve davranışlar da farklı farklı olmuştur.

Bazı yönlerden otoriteryan ve baskıcı olarak görünse de Türk Polis Sistemi birçok bakımdan Avrupa sistemlerine benzer. Fransız sistemini takip eder tarzda, asıl önem kamu düzeninin korunmasına verilmiş ve polis yerel



toplumdan farklı bir örgüt olarak ortaya çıkmıştır. Ayrıca polisin üstlendiği en önemli rol suçla mücadele değil, rejimin korunması amacıyla paralel olarak polisin sosyal kontrol rolü olmuştur.

Belki de dünyada hiçbir ülkede olmadığı kadar çağdaş polis sistemi, polisin temel görevi olan suçla mücadele yöntemlerinin değişimi ile değil, ülkenin sosyo-politik gelişmeleri ile şekillenmiştir. Modern Türkiye tarihine bakıldığında polisin daha ziyade, her zaman hükümetçi olmasa da çoğu zaman devletçi bir anlayışla faaliyet gösterdiği ve sosyal kontrol aracı olarak kullanıldığı söylenebilir. Üstlendiği bu rejimi koruma rolünden dolayı da polis nadiren sorgulanan bir statüden yararlanmıştır.

Başlıca Batı ülkelerinde yaşanan süreçten farklı olarak Türkiye’de, çok milletli Osmanlı İmparatorluğu’nun çökmesinin ardından, ulus inşa etme ve buna uygun devlet kurma süreçleri neredeyse aynı dönemde gerçekleştirilmiştir. Bunun bir sonucu olarak da polislik alanındaki temel amaçlardan birisi “iç düşmanların” Cumhuriyet rejimini yıkma planlarıyla mücadele etmek olmuştur. Çok milletli Osmanlı İmparatorluğunun kalıntılarından inşa edilen yeni devlet, geleneksel bir toplumu modern ve Batılılaşmış bir ulusa dönüştürebilmek amacıyla her alanda radikal reformları devreye sokmuştur. Bu dönemden sonra devlet yönetimine egemen olan ideoloji, laik ve modern bir yaşam tarzını hedefleyen “Kemalizm” olmuştur. Buna paralel olarak, bu amaç doğrultusunda geçmişte üç kere askeri

müdahale gerçekleştiren Türk ordusunun yanısıra Türk Polisi de kendini “Atatürk Cumhuriyeti'nin” bekçisi olarak görmüştür.

Aslında Türkiye’de gerçekleştirilen bu devlet inşa etme süreci bir çok yönden Fransa, Rusya ve Avusturya gibi bazı Avrupa ülkelerinde çok daha önce yaşanmış olan süreçlerle paralellik arzeder. Ancak Türkiye’de yaşanan ulus-devlet kurma sürecinin kendine özgü yönü, bunun Türkiye’de geç kalmış olmasında ve yeterli sosyo-ekonomik altyapı mevcut olmasa da devlet kanalıyla gerçekleştirilmiş olmasıdır. Bunun en önemli nedeni ise, Osmanlı idaresinin dinsel temele dayalı bir millet sistemine dayanmasından dolayı daha önce modern “ulus” tanımına uygun bir Türk Ulusu yaratılmamış olmasıdır.

Tüm bu koşulların bir sonucu olarak Türkiye’de daha ziyade devlet çıkarlarına hizmet eden bir polis sistemi gelişmiştir. Yukarıda da anlatıldığı gibi daha Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren Türk Polisi isyancı ve ayrılıkçı gruplarla mücadele etmeye başlamıştır.

Günümüzün çağdaş Türkiye’sine baktığımızda ise, ülkenin parlamenter demokrasisini tam bir liberal demokrasiye dönüştürmek için çok daha uygun koşulların mevcut olduğunu söyleyebiliriz. Demokrasinin tam anlamıyla işleyeceği böyle bir sistemde de polis sadece halka hizmet için var olacaktır. Günümüz Türkiye’sinde uzun yıllar süren bölücü terörist saldırılar sona ermiş, kamu düzeninin ciddi şekilde bozulmasına neden olan gruplar-arası siyasi çatışmalar geçmişte kalmıştır. Ayrıca Türkiye, Avrupa Birliği’nin

ilk Müslüman üyesi olma yolundaki çabalarını arttırmıştır. İyi düzeyde bir liberal demokrasiye sahip güçlü bir AB üyesi olma yolundaki Türkiye’de şüphesiz ki polisimiz zor ve kritik bir rol üstlenecektir.

## KAYNAKÇA

- Ahmad, F. (1993), ***The Making of Modern Turkey***, London: Routledge.
- Akyol, T. (2002), "Avrupa, Asker, Milliyetçilik", ***Milliyet* 01.06.2002.**
- Alderson, J. (1979), ***Policing Freedom***, Plymouth: Macdonald & Evans.
- Aydın, A. H. (1997), ***Police Organisation and Legitimacy: Case Studies of England, Wales and Turkey***, Aldershot, Hants: Avebury.
- Bayley, D. (1982), "A World Perspective on the Role of the Police in Social Control", R. Donelan (Ed.) ***The Maintenance of Order in Society***, Ottawa: Canadian Police College: sayfa. 1-7.
- Bayley, D. (1985), ***Patterns of Policing***, New Brunswick: Rutgers University Press.
- Bayley, D. (1999), "Policing the World Stage" , R. I. (Ed.) ***Policing Across The World: Issues for the Twenty-first Century***, London: UCL Press.
- Boer, M.G.W. (1999), "Internationalization: a Challenge to Police Organizations in Europe", R. I. Mawby (Ed.) ***Policing Across The World: Issues for the Twenty-first Century***, London: UCL Press.
- Bowden, T. (1978), ***Beyond the Limits of the Law: a Comparative Study of the Police in Crises Politics***, Harmondsworth: Penguin.

- Brewer, J. D. (1991), "Policing In Divided Societies: Theorising A Type Of Policing" ***Policing and Society***, 1, s.179-191.
- Brewer, J. D., Guelke, a., Hume, I., Moxon-Brown, E., Wilford, R. (1996), ***The Police, Public Order And The State***, London: Macmillan Press.
- Brogden, M., Jefferson, T., Walklate, S. (1988), ***Introducing Police Work***, London: Unwin Hyman.
- Brogden, M. (1999), "Community Policing as Cheery Pie", R. I. Mawby (Ed.), ***Policing Across the World: Issues for the Twenty-first Century***, London: UCL Press.
- Cain, M. (1979), "Trends in the Sociology of Policework", ***International Journal of the Sociology of Law***, vol. 7, s.143-167.
- Cornell, S. E., (2001), "The Kurdish Question in Turkish Politics", ***Orbis***, 45, winter 2001, pp. 30-46.
- Doğan, İ. (2000), "Kamuoyundaki Polis İmajının Kùltürel Arkaplanı", ***21.Yuzyılda Polisin Eđitimi Sempozyumu***, s.737-748.
- Dorsey, J. (2001), "Turkey puts rape victims in the dock", ***The Observer***, 25.03.2001.
- Dünder, N. (1998), "Uluslararası İnsan Hakları Mevzuatı Kapsamında Polis Uygulamaları", ***Türk İdare Dergisi***, 68-411, s.109-130.
- Dymond, J. (2002), "Turkey turns liberal with eye on EU", ***The Observer***, 04.08.2002.
- Fielding, N. (1995), ***Community Policing***, Oxford: Clarendon Press.

- Friedmann, R. R. (1992), **Community Policing: Comparative perspectives and prospects**, New York: Harvester Wheatsheaf.
- Gleizal, j. j., Domenach, J. g., Journes, C. (1993) (Türkçeye çeviren: M. Kandemir), **Batı Demokrasilerinde Polis-La police: Le cas des democraties occidentals**, Ankara: Temiz Yayınları.
- Goldstein, H. (1987), "Towards Community-oriented Policing", **Crime and Delinquency**, 33, s.6-30.
- Guardian, the**, 05.08.2002.
- Günday, M. (2002), **İdare Hukuku**, Ankara: İmaj Yayıncılık.
- Holdaway, S. (1996), **The Racialisation of British Policing**, Basingstoke: Macmillan.
- Independent, the**, 05.08.2002.
- Jefferson, T. (1998), "Race, Crime and Policing-Theoretical and Methodological Issues", **International Journal of the Sociology of Law**, vol.16.
- Kavgacı, H. İ., (1995), **The Development of Police/Community Relations in England and Wales Post Scarman and Their Relevance to Policing in Turkey**, Leicester: university of Leicester.
- Kavgacı, H., Çınar, B. (1997), "Mahalli İdarelerin Polis Üzerindeki Sorumlulukları: İngiltere Örneği", **İller ve Belediyeler Dergisi**, 52-624, s.677-688.
- Kili, S. (1999), **Kemalism**, İstanbul: Robert College.
- Kuyaksıl, A. (2000), "155.Yılda Polis Teşkilatının Tarihçesi, Kolluk Kavramı ve Günümüzde Emniyet Teşkilatı", **Polis Dergisi**, 22, s. 2-25.

- Levine, A. (1981), ***Liberal Democracy: A critique of its Theory***, New York: Columbia University Press.
- Loveday, B. (1999), "Government and Accountability of the Police", R. I. Mawby (Ed.) ***Policing Across the World: Issues for the Twenty-first Century***, London: UCL Press.
- Martin, B. (1994), 'Protest in a Liberal Democracy'. ***Philosophy and Social Action***, 20, Nos. 1-2, January-June 1994, pp. 13-24.
- Mawby, R. I. (1990), ***Comparative Policing Issues***, London: Unwin Hyman Ltd.
- Mawby, R. I. (1999), "Approaches to Comparative Analysis: the Impossibility of Becoming an Expert on Everywhere", R. I. Mawby (Ed.) ***Policing Across the World: Issues for the Twenty-first Century***, s. 13-21, London: UCL Press.
- Mawby, R. I. (1999b), "Variations on a Theme: the Development of Professional Police in the British Isles and North America", R. I. Mawby (Ed.) ***Policing Across the World: Issues for the Twenty-first Century***, s. 28-52, London: UCL Press.
- May, T. (1997), ***Social Research: issues, methods and process***, Buckingham: Open University Press.
- PIAR, (1992), ***Polisin Kamuoyundaki İmaji Arastırması***, İstanbul: PIAR.

Polis, (1993), ***Emniyet Genel Müdürlüğü Çalışmaları***, Ankara: APK.

Polis (1996), ***Polise Görev Veren Mevzuat Rehberi***, Ankara: Emniyet Genel Müdürlüğü APK Daire Başkanlığı.

Scarman, (1982), ***The Scarman Report: The Brixton Disorders 10-12 April 1981***, Harmondsworth: Penguin.

Shaw, M (1997) 'Globalisation and Post-military Democracy' , A. McGrew (Ed.) ***The Transformation of Democracy?*** Milton Keynes: Polity Press.

Walker, S. (1993), ***The Police in America: An Introduction***, New York, McGraw-Hill Book Company.



# İÇİNDEKİLER

<b>GİRİŞ</b> .....	<b>1</b>
<b>BÖLÜM I POLİS MODELLERİ</b> .....	<b>8</b>
1.1.Polis Kimdir?Polisin Toplumsal Rolü Nedir?.....	9
1.2.Territoryal Polis Modelleri.....	14
1.3.Polis Stratejileri Ve Belirli Konular Çerçevesinde Polislik.	24
1.4.”Yapı”, “İşlev” Ve Sorumluluk” Kriterlerine Göre Polis.....	34
<b>BÖLÜM II TÜRK POLİS SİSTEMİ</b>	
2.1.Türk Polis Sisteminin Tarihsel ve Sosyo-Politik Çerçevesi.	41
2.2. Polis Modelleri Çerçevesinde Türk Polisi.....	51
2.3.Yapısı,işlevleri ve Sorumluluğu Bakımından Türk Polisi.....	61
<b>SONUÇ</b> .....	<b>70</b>
<b>KAYNAKÇA</b> .....	<b>86</b>